

Politički diskursi potresa: analiza regionalnog novinstva 1880. godine

Nikola Ostojčić, student Doktorskog studija moderne i suvremene povijesti
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

UDK: 94(497.521.2)“1880“
070(497.5)“18“

Izvorni znanstveni članak / Original scientific paper

Primljeno / Received: 12. 10. 2025.

Prihvaćeno / Accepted: 24. 10. 2025.

Rad analizira način na koji su regionalne novine u Zadru (‘Narodni list’), Vukovaru (‘Sriemski Hrvat’) i Trstu (‘Naša sloga’) interpretirale zagrebački potres 1880. godine te kako su prirodnu katastrofu pretvarale u politički i ideološki diskurs. Polazeći od koncepta medijalizacije katastrofe i komparativne diskurzivne analize, istraživanje pokazuje da novinski izvještaji nisu bili neutralni prijenosi informacija, već instrumenti emocionalne mobilizacije, nacionalne integracije i političke borbe. Uočavaju se tri konkurentna diskurzivna modela: hrvatsko-nacionalni i suverenistički u ‘Sriemskom Hrvatu’, jugoslavenski i nadregionalni u ‘Narodnom listu’ te solidarističko-prosvjetiteljski u ‘Našoj slozi’. Rad zaključuje da se zagrebački potres u regionalnom novinstvu oblikuje kao politički događaj koji sudjeluje u konstrukciji kolektivne memorije i nacionalnih identiteta.

Ključne riječi: zagrebački potres 1880., diskurzivna analiza, povijest medija, povijest 19. stoljeća, politički diskurs

Uvod

Prijelomni događaji kroz povijest su budili interes mnoštva ljudi te su ostali zabilježeni u različitim vrstama izvora. Potresi kao prijelomni događaji koji su na neki način mijenjali tijek povijesnih događaja zasigurno spadaju u tu kategoriju. Zagrebačko područje nalazi se u seizmički aktivnom području te potres koji se dogodio na ovom području 1880. zasigurno je uz dubrovački iz 1667. najpoznatiji. Potres 1880. potaknuo je velik interes znanstvene i šire zajednice, zbog čega ne čude sve učestalije publikacije seizmoloških istraživanja

i analiza na području Habsburške Monarhije. Od suvremenika potresa 1880. treba istaknuti radove Mije Kišpatića¹, Josipa Torbara², Maxa Hantkena von Prudnika³ te Franza Wahnera.⁴ Od suvremenih autora koji su se bavili ovom temom treba istaknuti Dragana Damjanovića koji je usporedio potrese iz 1880. i 2020. godine te Filipa i Nikolinu Šimetin Šegvić.⁵ Kao što je rečeno, potres je ostao zabilježen u različitim izvorima, a primarni izvor kojim analizira ovaj rad su novine. Na temelju komparacije izvještaja iz novina koje izlaze u Zadru (*Narodni list*), Vukovaru (*Sriemski Hrvat*) i Istri (*Naša sloga*) ovaj će rad prikazati kako je potres prikazan na regionalnoj razini te kakva se politička interpretacija potresa očituje ovisno o stajalištu koje novine zastupaju.

Teorijsko-metodološki okvir rada

Analiza u ovom radu temelji se na konceptu medijalizacije katastrofe, tj. načinu na koji novine pretvaraju prirodnu katastrofu u društveni i politički konstrukt.⁶ Mediji pritom ne preuzimaju ulogu pasivnih prenositelja činjenica, nego aktivnih proizvođača značenja koji selekcijom, emocionalnim naglascima, atribucijom odgovornosti i narativnim strukturama oblikuju razumijevanje samog događaja.⁷ Novinski izvještaji stoga predstavljaju diskurzivni proizvod s artikuliranim emocionalnim naglascima, političkim interpretacijama i moralnim orijentacijama.⁸ U tom je smislu analizirani materijal nužno promatrati kao politički diskurs – skup interpretativnih praksi kroz koje novine konstruiraju odnose moći, nacionalne interese, moralne vrednote i društvene identitete.⁹ Posebno su važni mehanizmi politizacije empatije, gdje se prikazi žrtava, pozivi na solidarnost i emocionalni tonovi

1 Mijo KIŠPATIĆ, „Potresi u Hrvatskoj“, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Matematičko-prirodoslovni razred*, 19 (1895): 1-94.

2 Josip TORBAR, *Izvešće o zagrebačkom potresu 9. studenoga 1880.*, Zagreb: JAZU, 1882.

3 Max HANTKEN von PRUDNIK, *Das Erdbeben von Agram im Jahre 1880.*, Budapest: Gebrüder Légrády, 1882.

4 Franz WAHNER, *Das Erdbeben von Agram am 9. November 1880.*, Wien: K.K. Hof- und Staatsdruckerei, 1883.

5 Dragan DAMJANOVIĆ, *Veliki zagrebački potresi*, Zagreb: Matica hrvatska, 2021.; Dragan DAMJANOVIĆ, „Zagreb nakon potresa od 9. studenoga 1880. – sanacija građevina i izgradnja grada 1881. godine“, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 44/2 (2020): 9-28.; Filip ŠIMETIN ŠEGVIĆ, Nikolina ŠIMETIN ŠEGVIĆ, „Veliki potres“ i potresi na početku 20. stoljeća Zagreba“, *Hrvatska revija* 2 (2020): 9-17.

6 Wesley WEHDE, Junghwa CHOI, Jae WON OH, „Politicizing Disaster: Examining the Effect of Ideology on Media Framing of the Itaewon Crowd Crush Disaster in South Korea“, *Risk, Hazards & Crisis in Public Policy* 16 (2025): 1-21.

7 Ulrich BECK, *Risk Society: Towards a New Modernity*, London; Newbury Park; New Delhi: SAGE Publications, 1992.

8 Niklas LUHMANN, *The Reality of the Mass Media*, Stanford: Stanford University Press, 2000.; Silva KALČIĆ, „Trauma i identitet u medijima, medijalizacija i konstrukt“ *In Medias Res: Časopis filozofije medija* 7/13 (2018): 1975-2017.

9 Norman FAIRCLOUGH, *Media Discourse*, London: Edward Arnold, 1995.; Teun van DIJK, *Discourse and Power*, London: Palgrave, 2008.; Martina PODBOJ, „Manipulacija u političkom diskursu – kritički pristup, *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis* 5/5 (2011): 123-124.

koriste za legitimiranje političkih pozicija ili delegitimiranje protivnika.¹⁰ Novinski narativi o potresu pridonose stvaranju kolektivne memorije¹¹ i postaju referentna točka za kasnija tumačenja katastrofa – uključujući i zagrebački potres iz 2020. godine.¹²

Analiza se temelji na komparativnoj diskurzivnoj analizi triju novina (*Narodni list, Srijemski Hrvat, Naša sloga*). Jedinica analize je novinski tekst (vijest, komentar, dopis, podlistak i prilozi) u kojem je potres tematski središnji, pri čemu se usporedba temelji na ponavljajućim retoričkim i narativnim obrascima, a ne na kvantitativnoj učestalosti. Odabran je period 10. studenoga 1880. – veljača 1881. jer predstavlja vremenski okvir u kojem su novine najintenzivnije i najsustavnije izvještavale o potresu te u kojem se formiraju stabilni interpretativni obrasci. Interpretacija novina iz 19. stoljeća pritom zahtijeva uvažavanje povijesnog konteksta u kojem su djelovale – formalne cenzure, snažne političke instrumentalizacije i tržišne ovisnosti o pretplatnicima – što je dodatno utjecalo na način oblikovanja diskursa.¹³

Diskurzivna analiza operacionalizirana je kroz sljedeće kategorije:

1. ton izvještavanja (tragičan, mobilizacijski, moralizatorski) i emocionalne strategije (strah, empatija, solidarizacija, demonizacija)
2. ideološki okvir i metaforičke strukture (prorežimski, opozicijski, hrvatsko-nacionalni, jugoslavenski)
3. atribucija krivnje i herojskih uloga

Riječ je o kategorijama standardno korištenima u analizi novinskog diskursa o katastrofama, jer omogućuju razlikovanje emocionalnih, ideoloških i narativnih strategija izvještavanja.¹⁴ Tekstovi su uključeni u analizu samo ako eksplicitno tematiziraju potres. Dodatno su obuhvaćeni samo oni članci koji se bave materijalnim posljedicama, političkim reakcijama ili društvenim

10 Lillie, CHOULIARAKI, *The Spectatorship of Suffering*, London: Sage Publications, 2006.; Luc BOLTANSKI, *Distant Suffering: Morality, Media and Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

11 Jan ASSMANN, *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

12 Astrid ERLI, *Memory in Culture*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011.; David E. ALEXANDER, „The L'Aquila Earthquake of 6 April 2009 and Italian Government Policy on Disaster Response“, *Journal of Natural Resources Policy Research*, 2/4 (2010): 325–342.; Lotte JENSEN, Hanneke van ASPEREN, Adriaan DUIVEMAN, Marieke van EGERAAT, Fons MEIJER, Lilian NIJHUIS, „Appropriating disasters. A framework for cultural historical research on catastrophes in Europe, 1500–1900“, *Journal of Historical Geography*, 76 (2022): 34–41.; Anamaria FRANCESCHI, „Antropocen, prekarijat, afektivne politike: potres na Baniji“, Diplomski rad, Sveučilište u Zadru, 2023.; <https://www.matica.hr/vijenac/681/potres-2020-i-zagrebacka-bastina-19-stoljeca-kako-dalje-30208/> (pristup 1. 12. 2025.); <https://blog.zagrebnet.mgz.hr/2022/12/22/potres/> (pristup 1. 12. 2025.); <https://www.d-a-z.hr/hr/vijesti/izvjesce-o-zagrebackom-potresu,5057.html> (pristup 1. 12. 2025.); <https://www.index.hr/vijesti/clanak/dan-kada-je-zagreb-pogodio-razoran-potres-najjaci-u-140-godina/2653856.aspx> (pristup 1. 12. 2025.)

13 Asa BRIGGS, Peter BURKE, *A Social History of the Media: From Gutenberg to the Internet*, Cambridge: Polity Press, 2005., 101–128.

14 Mervi PANTTI, Karin WAHL-JORGENSEN, Simon COTTLE, *Disasters and the Media*. New York: Peter Lang, 2012.; Mervi PANTTI, „Journalism and Witnessing: Forms, Practices, and Social Functions“, u *The Handbook of Journalism Studies*, ur. Karin WAHL-JORGENSEN - Thomas HANTZSCH, New York: Routledge, 2019., 175–190.; Vidi i: Teun van DIJK, *Discourse and Power*, London: Palgrave, 2008.

interpretacijama potresa, dok su usputne i marginalne napomene isključene kako bi se osigurala analitička konzistentnost. Premda se listovi razlikuju u učestalosti izlaženja, komparacija se temelji na stabilnim diskurzivnim elementima, a ne kvantitativnoj ekvivalenciji broja članaka. Budući da je cilj rada kvalitativna analiza diskurzivnih obrazaca, a ne statistička reprezentativnost, razlike u broju članaka među listovima ne narušavaju mogućnost usporedbe. Sve navedene kategorije međusobno se prožimaju te čine cjelinu koja pruža uvid u sustavno praćenje načina na koje novine proizvode političke i emocionalne interpretacije katastrofe. Analiza je pritom ograničena dostupnošću izvornog materijala i diskurzivnim specifičnostima pojedinih listova, no upravo razlike u ritmu izlaženja i političkom profilu omogućuju uvid u širinu medijskih interpretacija istog događaja.

O potresu i reakciji stanovništva

Potresi na hrvatskom povijesnom prostoru daleko su od nepoznanice. Često se kao prvi zabilježeni potres na ovim prostorima uzima onaj iz 4. stoljeća, točnije 361. godine na otoku Pagu u kojem je navodno „potonula“ Cissa.¹⁵ Što se Zagreba tiče, grad se u prošlosti često susretao s potresima pa tako u izvorima prvi potres pronalazimo još 1502. godine gdje su najviše pretrpjeli Gornji grad i crkva sv. Marka („1502. Velik potres v Horvatskom orsagu je bil, od koga se jesu mnoge hiše porušile, a i v Zagrebu turen svetoga Marka“).¹⁶ Potresi u 19. stoljeću koji su prethodili onom najvećem zabilježeni su 1837., 1839., 1840., 1843., 1848., 1853., 1854., 1857., 1861., 1868., 1869., 1870., 1871., 1872., 1876., 1877. i 1879. godine.¹⁷ Potres koji je 9. studenog 1880. pogodio Zagreb bio je magnitude 6.3 po Richteru (IX u stupnjevima MCS). Epicentar se nalazio između Kraljeva vrha, Zeline i Kašine. Potres koji je trajao 10-ak sekundi prouzročio je u tadašnjem novcu, ovisno o procjenama, višemilijunsku štetu. Dani koji su uslijedili izazivali su različite reakcije, od paranoje, bunila i panike do iskaza solidarnosti i empatije. Pjevačka i umjetnička društva organizirala su plesne i druge aktivnosti ne bi li oraspoložili sugrađane te prikupili novac. Dio ljudi otišao je u panici iz grada. Neki od izvora govore kako je neposredno nakon potresa oko tisuću obitelji napustilo grad, a u sljedećim mjesecima oko 10.000 ljudi.

15 Iskra Alexandra NOLA, Jagoda DOKO JELINIĆ, Eugenija ŽUŠKIN, Mladen KRATOHVIL, “Potresi – povijesni pregled, okolišni i zdravstveni učinci i mjere zdravstvene skrbi”, *Arhiv za higijenu rada i toksikologiju*, 64 (2013): 330.; Boris ILAKOVAC, „Limitacija agera rimske Kiše (Cissa) na otoku Pagu“, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 30-31 (1997): 69.; Mate SUIĆ, „CISSA PULLARIA - BAPHIUM CISSEINSE - EPISCOPUS CESSENSIS“ *Arheološki radovi i rasprave* 10/1 (1987): 188.; Stanko Josip ŠKUNCA, „Problem Cisse i njezine biskupije“ *Časopis instituta za crkvenu povijest* 27 (1991): 1-20.; Stanko Josip ŠKUNCA, „Enigma biskupije Cisse/Cesse“ *Vjesnik istarskog arhiva* 18 (2011): 331-344.; Josip FARIČIĆ, „Otok Pag na starim kartografskim prikazima“, *Geoadria*, 8/10, (2003): 47-126.

16 „Zemljotres od 28. oktobra“, *Zastava*, Novi Sad, 16. 11. 1880., 3.

17 ŠIMETIN ŠEGVIĆ, ŠIMETIN ŠEGVIĆ, „Veliki potres“, 9-17.

Vlakovi koji su na dan potresa napuštali grad navodno su bili prepuni.¹⁸ Ipak, ove brojke kao i one o urušenim zgradama treba uzimati s oprezom jer je pretjerivanje i senzacionalizam bio itekako prisutan. S obzirom na to da se radilo o studenom, hladni dani već su započeli te se brojno stanovništvo na ulicama nije imalo kako grijati jer su peći i dimnjaci bili urušeni, a plin je zbog oštećenja gradske plinare bio isključen. Stoga seobe tih dana ne čude toliko, kao ni brzina kojom se prionulo na sanaciju štete kako se stanje ne bi pogoršalo. Zbog manjka stručnjaka nužnih za obnovu, ban je 13. 11. donio odredbu o suspendiranju dijela postojećih odredbi vezanih za izdavanje dozvola za rad u Hrvatskoj kako bi privukao što veći broj stručnih ljudi. U pomoć su pritekly i središnje institucije iz središta Monarhije.¹⁹ Seobama su pridonosila povremena podrhtavanja tla koja su uzrokovala panične reakcije, ali i novinski senzacionalizam i neprovjerene teorije od samoprovanih stručnjaka upitne ekspertize.²⁰ Velik broj ljudi koji je ostao bez smještaja, danju je sjedio na stolcima ili tepisima, a noći pod šatorima i barakama, u omnibusima ili fijakerima. Veći, otvoreni prostori poput Trga bana Jelačića ili Zrinjevca, ulijevali su građanima najviše sigurnosti zbog čega su danima nakon potresa bili prepuni. Koliko je građanstvo teško podnosilo iskustvo potresa svjedoče pojedinačni slučajevi poput primjerice gostiju u kavanama i gostionicama koji su pri blagim podrhtavanjima tla, koje bi prouzročio prolazeći fijaker ili pad stolca, panično jurili prema izlazima i na ceste. Gradsko poglavarstvo ubrzo je izdalo i proglas koji je upozoravao da se bogohuljenje i kletve kažnjava zatvorom od 6 sati do 14 dana. Kaptol je po pogodnosti prednjačio (katedrala, crkva sv. Marka, franjevačka i crkva sv. Katarine). Tadašnji izvori govore o velikim štetama krovova, fasada, dimnjaka i crjepova na više tisuća zgrada. Što se žrtava tiče, navode se 2 do 3 žrtve, dok je ozlijeđenih bilo više desetina.²¹

18 ŠIMETIN ŠEGVIĆ, ŠIMETIN ŠEGVIĆ, „Veliki potres“, 9-17.

19 Dragan DAMJANOVIĆ, „Organizacija obnove Zagreba nakon potresa 9. 11. 1880. godine“, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam* 28/2 (2020): 268-283.

20 U prvom izvješću iz 1883. Kišpatić navodi kako je Zagreb imao najviše potresnih dana, njih 16 te svi izvorište imaju na istoj potresnoj pukotini kao i onaj veliki potres od 9. studenoga 1880. (Mijo KIŠPATIĆ, „Prvo izvješće odbora za godinu 1883.“, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Matematičko-prirodoslovni razred*, 4 (1884): 249.); Franjo BUNTAK, „Prije sto godina (1880) zadesio je Zagreb snažan potres – Pretisak iz časopisa Kaj br. 4 (1980)“, *Kaj: časopis za književnost, umjetnost, kulturu* 53 (2020): 70.

21 *Syrmier Zeitung*, 14., 21., 28. 11. 1880., *Narodni list*, 13. 11. 1880.; *Naša sloga*, 17. 11. 1880.; ŠIMETIN ŠEGVIĆ, ŠIMETIN ŠEGVIĆ, „Veliki potres“, 9-17.

Slika 1. Prikaz „Medičarnice“ u Vlaškoj ulici za vrijeme potresa 1880. s katedralom u pozadini.²²

Politički kontekst događaja: dihotomija Vlade i Gradskog poglavarstva

Politički vrh reagirao je vrlo brzo na potres. Ban Ladislav Pejačević je državne inženjere stavio gradu na raspolaganje, obavještava Franju Josipa I., te ubrzo kreće u obilazak grada i razmišlja o strategiji obnove. Potpora u obliku donacija i subvencija dolazila je u idućim mjesecima s brojnih domaćih (Kraljevina Ugarska, plemstvo, gradovi i općine) i stranih adresa (Velika Britanija, Francuska, Njemačka, Vatikan, Švicarska, Danska, Poljska, Osmansko i Rusko Carstvo) te od strana austrijskih, ugarskih, čeških, poljskih i drugih listova.²³ Osim donacije Sabora, među prvima je reagirao Franjo Josip I. koji je navodno trebao doći u Zagreb te je od bana tražio da mu ukaže na najhitniju pomoć siromašnim građanima te je

²² Stjepan ŠKREB, „Zagrebački potresi“, *Narodna starina* 8/20 (1929): 210.

²³ Važno je spomenuti i album *Krakow Zagrzebiowi (Krakov Zagrebu)* koji su 1881. priredili krakovski umjetnici kako bi prihod prodaje donirali žrtvama potresa. (*Krakow Zagrebu – Krakow Zagrzebiowi*, prir. Magdalena NAJBAR-AGIĆIĆ - Maciej CZERWINSKI, Zagreb: Srednja Europa, 2011.); Reakcija Poljske spominje se u novinama često što je moguće zbog jačanja slavenskog osjećaja pa se tako spominju različite informacije poput dolaska poljskih inženjera (Ivana Szezpniaka) u Zagreb. (*Narodni list*, 8. 1. 1881.)

iz privatne blagajne donirao 10.000 forinti.²⁴ Osim ove donacije, Franjo Josip je dao još 2000 na nagovor Strossmayera za obnovu zgrade JAZU-a. Donacija sveukupno je bilo gotovo 250 000 forinti.²⁵

Na čelu Vlade Trojedne Kraljevine u tom se trenu nalazio ban Ladislav Pejačević i unionistička Narodna stranka. Prioritet u redu sanacije bile su državne, javne nekretnine (uključujući crkve i župne dvorove) tj. zgrade Vlade, a popravak je nadzirao „Odbor za isplatu prešnih građevnih popravkova na potresom oštećenih zemaljskih i županijskih sgradah“ kako bi sanirao zgrade do mjere da se izbjegniju daljnja urušavanja i štete. Sanacija je išla iznimno brzo, izuzev crkve sv. Katarine i zgrade kraljevskog plemićkog konvikta. Sveukupni trošak javnih zgrada iznosio je oko 160000 forinti koje je vlada pokrila zajmom. Osim Vlade za Trojednu Kraljevinu, u Zagrebu je stolovala i ona za Vojnu krajinu na čelu s Franjom Filipovićem. Uz njih, važnu ulogu imala su tijela Zagrebačke županije te ministarstva i institucije sa sjedištima u Budimpešti i Beču. Vojnokrajiške vlasti su preglede svojih zgrada organizirale u suradnji s vlastima Trojedne Kraljevine što svjedoči već tada o naznakama procesa pripajanja Vojne krajine Hrvatskoj o čemu svjedoči i tadašnji tisak.²⁶ Počeci otvaranja ovog pitanja sežu u 1867. kada se uvodi opća vojna dužnost na području cijele Monarhije, a 1881. hrvatsko-slavonska Krajina bit će pod banskom upravom.²⁷

Važnu ulogu imalo je i Gradsko poglavarstvo. Ono je isti dan potresa grad podijelilo na 12 kotara te u svaki šalje jednog do dva inženjera za pregled, a za crkve, javne zgrade, tvornice te gradsku plinaru bila su zadužena posebna povjerenstva. Koliko je mogao, Grad je deložirane obitelji zbrinuo u stanove u svom vlasništvu. Poglavarstvo dan nakon potresa donosi odredbu o ograničenju cijena građevinskog materijala i radova što naravno nije moglo spriječiti špekulante. Dana 11. studenog formiran je Građevno-eksekutivni odbor koji je zaprimao molbe i raspoređivao povjerenstva za uviđaje i vodio računa o osiguravanju materijala za radove. Na sjednicama Gradske poglavarstva, prisustvovao je Vladin povjerenik za Zagreb, Maksimilijan Mihalić s predstojnikom vladina Građevnog odsjeka Jurjem Augustinom. Poglavarstvo je brzo shvatilo da ima premalo osoblja za nadzor i sanaciju grada pa mole Graz, Ljubljanu, Brežice i Celje da pošalju poduzetnike, a Zemaljsku i Vojnokrajišku vladu za tehničku pomoć te one ubrzo šalju svoje inženjere.²⁸ Privatne kućevlasnike posebno se nadziralo u obnovi ne bi li bili sigurni u poštivanje procedure zbog čega se grad podijelio u 7 kotara koje su nadgledali inženjeri. Radi ubrzanog rada, nadbiskupija je odobrila rad nedjeljom i

24 ŠIMETIN ŠEGVIĆ, ŠIMETIN ŠEGVIĆ, „Veliki potres“, 9-17.

25 DAMJANOVIĆ, „Organizacija obnove Zagreba“, 270-280.

26 DAMJANOVIĆ, „Organizacija obnove Zagreba“, 270-280.; *Narodni list*, 11. 12., 1880., 18. 12. 1880., 22. 12. 1880., 29. 12. 1880.

27 Jaroslav ŠIDAK, Mirjana GROSS, Igor KARAMAN, Dragovan ŠEPIĆ, *Povijest hrvatskog naroda 1860-1914*, Zagreb: Školska knjiga, 1968., 80.

28 Franjo BUČAR, „Izvjestaj o velikom potresu u Zagrebu dne 9. studenoga 1880.“, *Revija društva Zagrebčana* 11/7 (1939): 379-383.

praznicima nakon što se odsluša jutarnja misa. Obnova je bila brza i uspješna, uz iznimke kritika Račkog i Strossmayera, a o tome svjedoči i tisak, ovisno je li za ili protiv režima.²⁹

Ukupna procjena šteta potresa u Zagrebu i okolici bila je oko 3.200.000 forinti (2.100.000 štete samo u gradu Zagrebu). Proračun grada za godinu je iznosio malo manje od 600.000 forinti. Procjena je bila ovisno o zaradi koju je zgrada donosila pa je tako 845 zgrada bilo oštećeno više od godišnjeg dohotka, više od 400 preko 40% dohotka, a oko 400 kuća je imalo manje štete. Ban je gradu dodijelio 20000 interventnih sredstava za one koji su najviše stradali. Gradska blagajna tada je praktički prazna te gradonačelnik Matija Mrazović traži zajam od 100000 forinti što je odbijeno uz ispravnu argumentaciju bana kako grad neće moći vraćati kredite. Ban je iz zemaljskih naklada dodijelio 50000 forinti za zajmove stradalnicima, a 50000 forinti je stiglo kao beskametni zajam iz Budimpešte prema odluci Istvana Tisze. Izabran je i odbor koji bi dijelio taj zajam, a u njemu su bili: Stjepan Bošnjaković, Ivan Buratti, Adalbert Šauf, Jakob Weiss, Andrija Jakčin i Franjo Gašparić, dok su ispred vlade odabrani Makso Mihalić i Josip Kneisel.³⁰ Vlada se konačno odlučila i za podizanje velikog zajma što je naišlo na kritiku oporbenog tiska gdje se ovaj potez tumačio kao potez da se zasluge za obnovu pripišu Vladi zbog čega je pod udar došao Jovan Živković, predstojnik Unutrašnjeg odjela Zemaljske vlade.³¹ Gradom je u tom trenu upravljala oporbena Neodvisna narodna stranka. Predvodnik ove stranke te tadašnji gradonačelnik Matija Mrazović, oštro je kritizirao Zemaljsku vladu i bana jer je organiziranje i raspodjela pomoći povjerena podbanu Jovanu Živkoviću. Uz to, smatrao je da se financiranjem sanacija štete s pomoću zajmova kojima upravlja vlada dokida lokalnu autonomiju, budući da gradsko poglavarstvo ne sudjeluje u određivanju potpora.³² Veći zajam preuzela je na sebe Vlada te ga u ožujku 1881. i dobila. Ubrzo se formira odbor za dodjelu zajmova na čelu s Maksimilijanom Mihalićem. Opozicija će takvu pomoć nastaviti napadati jer je Segedinu 1879. bilo odobreno 8 milijuna forinti kredita i pomoći. Oporba je ovo vidjela kao loš odnos Budimpešte prema Hrvatskoj, dok su unionisti odobravali kredite.³³ Narodna stranka u ovim godinama ne uspijeva sačuvati jedinstvo te se upravo 1880. osniva Neodvisna narodna stranka koja je tražila reviziju nagodbe, bila protiv mađarizacije te osudila uplitanje ugarske vlade u autonomne poslove. Uz Mrazovića članstvo su predvodili Kosta Vojnović, Fran Vrbanić te Franjo Rački. Stranka je okupljala štosmajerovski usmjerenu inteligenciju i svećenstvo te se nije povezivala s najširim slojevima u borbi protiv mađarizacije kao što je to radila primjerice Stranka prava.³⁴

29 DAMJANOVIĆ, „Organizacija obnove Zagreba“, 270-280.

30 BUČAR, „Izvještaj o velikom potresu“, 379-383.

31 DAMJANOVIĆ, „Organizacija obnove Zagreba“, 270-280.; Veselin SIMOVIĆ, „Potresi na zagrebačkom području“, *Građevinar* 52/11 (2000): 645.

32 ŠIMETIN ŠEGVIĆ, ŠIMETIN ŠEGVIĆ, „Veliki potres“, 9-17.

33 DAMJANOVIĆ, „Organizacija obnove Zagreba“, 270-280.

34 ŠIDAK, GROSS, KARAMAN, ŠEPIĆ, *Povijest hrvatskog naroda*, 98-99.

O tadašnjim novinama

Zagrebački potres bio je možda i najaktualnija tema u Monarhiji u tom trenu te stoga ne čudi da su brojni domaći i strani novinari pohrlili na mjesto događaja.³⁵ Većina analiziranih izvještaja prenosi informacije o potresu s kojima raspolažu, ali je dio zadaće izvještavanja i pisanja bio poziv na empatiju i zajedništvo građana. Brojnim se primjerima, pjesmama i priložima podizao moral, pozivalo na potporu i junaštvo, pokušavalo se građanstvu pružiti utjehu i nadu. U isto vrijeme, neke novine su kroz izvještaje o potresu propagirale vladajuće ili oporbene stranke. Novine tada ovise o sporim i fragmentarnim informacijama koje su pristizale putem dopisnika, telegrafa ili preuzimanja vijesti iz drugih listova zbog čega je dolazilo do kontradikcija, uljepšavanja i iskrivljavanja podataka, što je vidljivo i u reakcijama suvremenika poput Šenoe³⁶ i Harambašića³⁷. Želja za informacijama o potresu 1880. bila je velika, vijesti su trebale stizati brzo, a sve je najviše zanimalo hoće li biti još potresa. Tako se stvorio procijep između brzih i valjanih informacija, želje za pomoći u iznošenju točnih podataka i brojnih situacija koje nisu bile predvidljive ili su nedostajale konkretne informacije pa novinske obavijesti nisu mogle biti nužno precizne ili su ostajale nedorečene, pa čak i kontradiktorne. Oni drugi pak pišu ili općenite informacije o potresu ili se teme povijesti i analize potresa sve češće javljaju u novinama. Tako u nekim novinama nalazimo članke koji opisuju i analiziraju ljudsko ponašanje u nedaćama (reakcije čovjeka u prvim sekundama potresa, o čemu ljudi misle, zašto djeca ili žene vrište opisujući pritom i tijek zagrebačkog potresa). Novinski tekstovi nisu utjecali međutim samo u pozitivnom smislu. Brojni su prilozi širili paniku ili krive informacije te poticali posve neuvjerljive teorije (kako govori Gjuro Pilar: (...) „već su teorije o potresu nicale poput gljiva iz tla“).³⁸

Bez obzira na to, one predstavljaju ključni instrument oblikovanja javnosti i političke mobilizacije, što je presudno za razumijevanje načina na koji su interpretirale potres. Hrvatski listovi nisu iznimka: kao i bečki, budimpeštanski ili tršćanski tisak, oni oblikuju vijest o potresu u skladu s

35 *Mährisches Tagblatt*, 13. 11. 1880.; *Klagenfurter Zeitung*, 12. 11. 1880.; *Grazer Volksblatt*, 11. 11. 1880.

36 „K zdvojnosti pridruži se glad novinarski. Ta pisarčićima su potresni prizori, romantički iskićeni, najdraža hrana. Čitao sam te razne vijesti i članke. Kraj teške žalosti svoje nasmijah se grohotom na sve te gluposti i laži. Mišljah, da čitam mitologiju. Zagreb da je samo ruševina, pet crkvi da treba porušiti do temelja, 500 kuća da se srušilo, siromasi da su preseljeni iz uboške kuće, kod Resnika da se pokazaše vulkani, vrela voda da je štrcala 30 metara visoko. (Taj piskar valjda nije znao, što je metar, nit je imao u rukama compendium geologije.) A sve je to laž, sušta laž, to sam vidio na svoje oči. No općinstvo je sve to čitalo, novine gutalo, povjerovalo i prestravilo se. Ludost novinarska učinila je toliko zla, koliko i potres. Nesreća je velika, jer je šteta ogromna“ (August ŠENOVA, „Zagrebulje“, *Vienac*, Zagreb, 47, (1880): 771-772.)

37 August Harambašić piše mužu Ivane Brlić-Mažuranić, Vatroslavu Brliću: „Noćas ne idem spavati a i prijašnju noć probdih, ne od straha pred potresom po dru Falbu za ovu i prošlu noć prorečenom, nego jer se kroz cijelo to vrijeme prilično zabavljam... Ovdje je dr. Falb, kojega sam danas vidio. (...) Nosi kratke hlače da ih valjda ne upali stupajući po vulkanima, zatim neku kalabresku modru kabanicu i šubaru na glavi. Još da mu kakove dude u rukama, bio bi pravi neapolitanski dudaš. (...) sjaji kao kakav Bajazzo (op. a. pajac). Neuki svijet ovdje priča o sudnjem danu.“ (Franjo BUČAR, „Harambašić o velikom zagrebačkom potresu“, *Revija društva Zagrebčana* 10/2 (1934): 317.)

38 ŠIMETIN ŠEGVIĆ, ŠIMETIN ŠEGVIĆ, „Veliki potres“, 9-17.

vlastitom političkom misijom.³⁹ U tom smislu politički diskurs potresa iz 1880. svjedoči o bliskom odnosu medija i politike u razdoblju kad novine nisu bile neutralni prenositelji informacija, nego aktivni sudionici u nacionalnom i ideološkom nadmetanju. Ovaj rad stoga zauzima kritičku poziciju prema novinskim izvorima: oni ne odražavaju „stvarnost potresa“, nego konstruiraju konkurentne slike – kao odane hrvatstvu ili jugoslavenstvu ili kao prosvjetiteljske zajednice solidarnosti.

Narodne novine i *Agrarier Zeitung* predstavljaju provladine novine, dok *Obzor* opozicijske. Opozicijski listovi napadali su vrh Zemaljske vlade, Pejačevića i Živkovića, dok su zasluge Franje Filipovića ocjenjivali pozitivno. Opozicijski *Obzor* javio je kako *Wiener Allgemeine Zeitung* objavljuje da Monarhija neće mirovati dok ne podigne ljepši Zagreb dok u *Pester Journalu* potres viđen kao božja kazna Hrvatima („opomena bogomrskim narodom“). Listovi su detaljno izvještavali o iznosima pojedinaca, gradova, vladara i drugih u svrhu obnove grada.⁴⁰ *Obzor* od 1871. izlazi u Zagrebu te je službeni list Narodne stranke. Za vrijeme banovanja Mažuranića *Obzor* ne djeluje potpuno opozicijski zbog čega dolazi do sukoba Strossmayera i urednika časopisa (Mrazović, Rački, Vončina). Nakon Mažuranićeve ostavke 21. 2. 1880. počinje novi val mađarizacije te dolazi do raskola gdje Mrazović osniva Nezavisnu narodnu stranku koju se nazivalo i „obzoraškom“. List *Sloboda* protežirao je Stranku prava, a Narodna stranka oglašava se preko lista *Ustav*, no zbog sudjelovanja u vladi s unionistima list ima vrlo malo pretplatnika nakon čega se stranka oglašava putem *Narodnih novina*.⁴¹ Ono što možemo reći je da se niti jedan od analiziranih listova ne može nazvati prorežimskim poput *Narodnih novina* koje su izvještavale i o najmanjim popravcima.⁴² Usporedba s europskim novinstvom pokazuje da hrvatski primjeri dijele šire obrasce politizacije katastrofe. Austrijski i mađarski listovi potrese često interpretiraju kroz administrativne, moralne ili nacionalno-političke okvire, pri čemu se naglašava učinkovitost države ili krivnja lokalnih vlasti. Talijanski listovi, osobito nakon potresa u Basilicati (1857.) i Casamiccioli (1883.), koriste katastrofu za mobilizaciju nacionalne solidarnosti i moralnih pouka. U tom se kontekstu hrvatski listovi uklapaju u srednjoeuropsku tradiciju u kojoj prirodne nepogode postaju sredstva političke argumentacije. Razlikuju se, međutim, u tome što su hrvatski diskursi snažnije strukturirani kroz nacionalno pitanje, odnos prema Ugarskoj i jugoslavensku ideju.

39 Usporedive strategije izvještavanja o katastrofama mogu se vidjeti u austrijskim, mađarskim i talijanskim listovima istog razdoblja, gdje su potresi (npr. Perzijski potres 1872., talijanski potres 1857.) često iskorištavani za političko nadmetanje, moralnu obnovu ili potvrdu nacionalne energije. (Anthony OLIVER-SMITH, “Anthropological Research on Hazards and Disasters” *Annual Review of Anthropology* 25 (1996): 303–328.; Mark PLATT, “Disasters and the Making of Modern Italy” u *The Routledge History of Disasters*, ur. Jason P. THERIOT - David A. MCBRIDE, New York: Routledge, 2020., 115–132.)

40 DAMJANOVIĆ, „Organizacija obnove Zagreba“, 270–280.

41 Josip HORVAT, *Povijest novinstva Hrvatske: 1771.-1939.* Zagreb:Stvarnost, 2003., 231.

42 DAMJANOVIĆ, „Zagreb nakon potresa“, 20.

Sriemski Hrvat – Vukovar / Slavonija i Srijem

Tjednik *Sriemski Hrvat* izlazio je u Vukovaru od 1878. do 1887. godine. Odgovorni urednik bio je Pavo Žetić. Izlazio je kao list za politiku, pouku i zabavu, a nakladnik je bilo Katoličko hrvatsko dioničarsko tiskarsko društvo. Iste godine svećenici đakovačke biskupije pokreću Katoličko hrvatsko dioničko tiskarsko društvo u Vukovaru.⁴³ U korespondenciji Račkoga i Strossmayera, Rački govori o ovom tjedniku sljedeće: „takav list imao bi lijepu zadaću da ublaži i poravna opreku između Hrvatstva i Srpstva u Srijemu, gdje se ova dva življa ističu; ali on ovu opreku još izoštrava“.⁴⁴ Kao što je vidljivo u nazivu, tjednik je izražavao hrvatski identitet u Srijemu, dok je Rački kao pobornik jugoslavenske ideje vidio jednakost srpskog i hrvatskog identiteta tamo. Hrvatsko pitanje vidi se kao krucijalno. Nakon gašenja 1887., sljedeće godine u istoj nakladi izlaze prorežimske *Sriemske novine*.⁴⁵ Važno je napomenuti kako je list, između ostalih, podupirao Hinko Hladaček, svećenik i skladatelj koji je upravo 1880. bio dirigent Hrvatskoga pjevačkog i glazbenog društva „Dunav“ koji nekoliko puta pronalazimo u novinama.⁴⁶ Urednik brojeva iz 1880. je Fran Večerina.⁴⁷ Ovi biografski i institucionalni elementi važni su jer oblikuju diskurzivni profil lista: *Sriemski Hrvat* se od samog početka pozicionira kao glasnik hrvatskog identiteta u multietničkom prostoru Srijema, što će snažno utjecati na interpretaciju zagrebačkog potresa

Ton izvještavanja u *Sriemskom Hrvat*u karakterizira mješavina tragičnog, utješnog i moralizatorskog registra. Dramatični opisi potresa služe naglašavanju ozbiljnosti situacije, ali prvenstveno kao uvod u pozive na jedinstvo i kao emocionalna strategija mobilizacije čitateljstva. Moralizatorski ton najjasnije je izražen u raspravama o odlasku stanovništva, gdje se potres interpretira kao test patriotizma, a ostanak u gradu kao moralna obveza. Utješne formulacije ublažavaju strah te potiču emocionalnu vezu zajednice. Sveukupno, ton nije neutralan: on je usmjeren na emocionalnu mobilizaciju čitatelja i čuva izrazitu pedagoško-moralnu dimenziju diskursa. Navedeno je vidljivo već u prvom broju koji izlazi nakon potresa 11. studenog. Na naslovnoj strani nalazi se članak o sakupljanju priloga za stradale⁴⁸, dok se o samom potresu izvještava daleko od prve stranice.⁴⁹ Na ovaj način istaknut je prioritet

43 Krešimir PAVIĆ, „Đakovačke tiskare prije 1. svj. rata“, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 1 (1978): 91-97.

44 *Korespondencija Rački=Strossmayer II, knjiga druga*, ur. Ferdo ŠIŠIĆ, Zagreb: JAZU, 1929., 188.

45 Mario TURKALJ, *Antisemitizam u Hrvatskoj na prijelazu 19. u 20. stoljeće*, Diplomski rad, Zagreb: FFZG, 2020., 47-49.

46 „Hinko Hladaček“, *Hrvatski biografski leksikon (1983–2025), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2025. Pristupljeno 22. 1. 2025. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/hladacek-hinko>.

47 Zanimljivo, u Srijemu izlaze tada i novine *Syrmier Zeitung*. Nalazimo tek nekoliko članaka koji su uglavnom apolitični, na primjer „Die Katastrophe in Agram“ gdje se navode opći podaci o potresu, ali zanimljivo, detaljna šteta i ozljede zaposlenika prorežimskih Narodnih novina. Generalno se ne ulazi u politički problem potresa, već se zadržava samo na općim podacima o potresu i razmišljanjima i istraživanjima o potresima. (*Syrmier Zeitung*, 14. 11., 21. 11., 28. 11., 5. 12., 12. 12. 1880.)

48 „Vladina naredba i stradanje pučanstva“, *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 11. 11. 1880., 361.

49 „Domaće viesti (Potres u Zagrebu)“, *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 11. 11. 1880., 365-366.

emocionalne veze zajednice, a isto se naglašava i pri dramatičnim opisima potresa upotrebom sintagmi poput „seoba naroda“.⁵⁰ Naslov od 18. 11. jasno ukazuje na istu poruku jedinstva – „Ne zdvojimo u nesreći“.⁵¹ Emocionalnoj strategiji izazivanja straha možemo pripisati vijest o smrti „katekizirajućeg svećenika i nekoliko djece“ u Granešini te spomen „posljednjega suda“.⁵² S obzirom na to da u listu pišu i uređuju ga crkveni predstavnici, kada se piše o štetama prednjače opisi sakralnih objekata, a pri uzroku može se uočiti i motiv predestinacije, božje intervencije. O tragediji se govori utješnim tonom („neka ga tješi saućešće celoga naroda“), a kao najveći problem ističe se potencijalno napuštanje grada („najveća bi nesreća po narod bila da nam se Zagreb izseli...“).⁵³ Problem odlaska prati i snažna kritika te ton koji djeluje pomalo emocionalno ucjenjivački interpretirajući potres kao test patriotizma i ostanak u gradu kao moralnu obvezu („Domoljublje nije kad se ostavlja domaće ognjište samo zato, jer nam potres njim uzdrmao...“). Osim snažne moralizatorske retorike pri pisanju o odlasku i ostanku, povlače se povijesne paralele iz „težkih dnevih svoje povjesti“.⁵⁴ Korištenje ovih formulacija upotpunjuju epiteti poput malodušnosti „pred jednom nevoljom“.⁵⁵ U istu svrhu se citira *Wiener Allgemeine Zeitung* u kojem se proživljavanje patnje opisuje kao „muževno“, „žilavo“ i sl.⁵⁶ U istom broju nalazimo tekst naslovljen „Potres u Zagrebu“ u kojem se uz oštećenja zgrada kao najveći problem ističe odlazak ljudi („već je 5.000 stanovnika ostavilo Zagreb“).⁵⁷ Ovakva moralizatorska retorika koja odlazak iz grada pogođenog potresom vidi kao nedostatak domoljublja i povezuje ju s periodom sukoba s Osmanlijama potres pretvara u test nacionalne lojalnosti. Za razliku od drugih listova, prilikom problematike odlaska u više tekstova koristi se povijesna antiturska retorika. Ovom retorikom povezuje se povijesnom pozadinom te antiturskom retorikom „hrvatstvo“ u glavnom gradu i regiji koja je bila pod osmanskom upravom u prošlosti, ali i u svrhu otpora ugarskoj pretenziji što se uočava u drugim brojevima ovih novina.⁵⁸ Spomen Rijeke koja je u tom trenutku bila pod ugarskom upravom potencijalno označava prisutnost straha od potencijalnog pripojenja Srijema i/

50 „Liepi Zrinjski trg predstavlja seobu naroda, na njem se u dan i čas potresa strčalo skoro celo zagrebačko gradjanstvo, koje gradi stanove od prostih dasaka da ondje obitava“ („Domaće viesti (Potres u Zagrebu)“, *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 11. 11. 1880., 365-366.)

51 „Ne zdvojimo u nesreći“; *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 18. 11. 1880., 369-370.

52 „Domaće viesti (Potres u Zagrebu)“, *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 11. 11. 1880., 365-366.

53 „Ne zdvojimo u nesreći“; „Opozicija naspram izbornoj noveli“; „Potres u Zagrebu“, *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 18. 11. 1880., 369-372.

54 „Da je naš narod u težkih dnevih svoje povjesti ostavljao ognjište svoje svagda kad ga je nevolja stigla ikad mu biesni čopori turski kopitom gazili livade i polja, rušili kuće i otimali sve što se oti moglo: tko bi danas obitavao u Hrvatskoj?“ („Ne zdvojimo u nesreći“; *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 18. 11. 1880., 369-370.)

55 „Ne zdvojimo u nesreći“; *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 18. 11. 1880., 369-370.

56 „Ne zdvojimo u nesreći“; *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 18. 11. 1880., 369-370.

57 „Ne zdvojimo u nesreći“; „Opozicija naspram izbornoj noveli“; „Potres u Zagrebu“, *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 18. 11. 1880., 369-372.

58 Dalmatinske će novine tako se pozivati na prošlost Dubrovnika i njegova iskustva s potresom dok se ovdje koristi retorika „pogodna“ za regiju.

ili Slavonije o čemu se i piše u novinama.⁵⁹ Metaforičke strukture u izvještajima djeluju kao kondenzirani ideološki signali: one pretvaraju prirodnu katastrofu u narativ o kontinuitetu nacionalnih prijetnji i povijesnih kušnji gdje potres predstavlja „test“, Zagreb „srce naroda“, odlazak „izdaja ognjišta“, a obnova „nacionalno uskrsnuće“.

Ideološki horizont *Sriemskog Hrvata* jasno je artikuliran: list se pozicionira kao hrvatsko-nacionalni i suverenistički, s povremenim opozicijskim refleksima. Konstantno naglašavanje hrvatsko-srpskih političkih napetosti te kritika pravaških i srpskih listova (*Sloboda*, *Zastava*⁶⁰) otkrivaju obrambeni nacionalni identitet koji se gradi kroz diferencijaciju od „drugih“. Uključivanje vijesti o „Hrvatima u Budimpešti“ funkcionira kao dokaz šire nacionalne zajednice i legitimizira ideju kulturno-političkog jedinstva.⁶¹ Ovaj ideološki okvir potres tumači ne samo kao prirodnu katastrofu nego kao priliku za reafirmaciju hrvatskog identiteta i kritiku političkih aktera koji se percipiraju kao prijetnja tome identitetu (npr. Živković, Nagodba, srpske liste). Jedan od najboljih primjera koji pruža uvid u ideološki okvir *Sriemskog Hrvata* jest tekst „Opozicija naspram izbornoj noveli“. U njemu se implicitno uočava anti-srpska kritikom saborskih predstavnika koji su „grčko-iztočnjaci“.⁶² Slična retorika, samo u opreci s jugoslavenskom idejom uočljiva je u tekstu „Prosvjeta predteča slobodi“ koji se referira na osvještavanju masa o pitanju slobode i Strossmayerovu izjavu „Prosvjetom k slobodi“ te se kritizira i pravaška *Slobode*.⁶³ Iako novine iskazuju zahvalnost kralju, pa i Ugarskoj kao političkom centru, kada se piše o ugarskim predstavnicima u Saboru, diskurs je sličan kao i kod pisanja o političkim predstavnicima iz srpskih redova. Kada se piše o Antalu Davidu⁶⁴ vrlo se jasno vidi medijalizacija katastrofe u riječima „kano da se sprema pripraviti našem narodu posvud onakovu božićnicu, koju će zapamtiti morati kano i potres od 9. studena“.⁶⁵ Hrvatsko-srpski politički odnosi ubrzo će zasjeniti posljedice potresa što potvrđuje i naslovna *Sriemskog Hrvata* 2. 12. 1880. godine. Prozivaju se zbog „kukavštine“ stranke koje surađuju sa srpskim predstavnicima pod optužbom da „žrtvuju obćenit interes naroda i zemlje“.⁶⁶ Shodno tome, u istom broju nalazimo tvrdnje koje se nadovezuju na prethodne i potvrđuju ideološki okvir *Sriemskog Hrvata*. Prva je kako Zagreb „nije grad u kom počiva pretežna sila ikoje stranke“, a druga gorući

59 „o Slavoniju, da i nju kao i hrvatski grad Rieku, pripoje neposrednoj svojoj vrhovnoj vlasti.“ („Politički pregled“, *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 3. 2. 1881., 36-37.)

60 *Zastava*, 14. 11. 1880.

61 „Politički pregled“; „Javna zahvala“, *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 6. 1. 1881., 3.; 5.

62 „kao katolici i Hrvatski nas bi stid obio, kad nebi bili u stanju ni sa jednim katolikom kod saborskih izbora prodrieti, i a bi sriemske izborne kotare sami i to izključivo grčko-iztočnjaci zastupali“ („Opozicija naspram izbornoj noveli“; *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 18. 11. 1880., 371-372.)

63 „Prosvjeta predteča slobodi“; „Spojenje Krajine – božićnica narodu“, *Sriemski Hrvat*, 9. 12. 1880., 393-395.

64 Ravnatelj financijskog ureda za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu, kojeg je *Obzor* nazivao „apoštolem državne ideje i propagatorom mađarskog jezika“ („David Antal“, „Hrvatski biografski leksikon (1983–2025), mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2025. Pristupljeno 1.12.2025. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/david-antal>.)

65 „Kud prinosi tud ovrha“; *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 25. 11. 1880., 377-378.

66 „Dualizam narodnosti u Hrvatskoj“ *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 2. 12. 1880., 385-386.

sukob vlade i gradskog poglavarstva može biti riješen da poslovi raspodjele potpore „budu predani u ruke još boljeg Hrvata no što je g. Živković“, što je u ovom slučaju bio Ladislav Pejačević.⁶⁷ U narednim brojevima nalazimo kritike istog tona poput teksta „Narod sve više strada“: „bilo bi već skrajno vrieme da razmišljaju u Zagrebu, i da se glas hrvatskih zastupnika malako jače čuje na hrvatskom saboru kano i na zajedničkom u Budimpešti“.⁶⁸ Pejačević se prometnuo u glavnog junaka *Sriemskog Hrvata* (čak se prenosi vijest kako je postao „začastnim građanom“ Zagreba)⁶⁹, njegove zasluge u obnovi spominju se uz primjere iz prošlosti („kao što naš narod nisu izbrisala sa svieta tolika haraćenja i pustošenja turska“).⁷⁰ Ideološki okvir *Sriemskog Hrvata* još će biti jasniji nakon analize atribucije protagonista i antagonista. Atribucija krivnje tako funkcionira kao završna točka diskurzivnog procesa: emocionalni ton stvara okvir, metafore ga učvršćuju, a konstrukcija heroja i krivaca daje mu političku funkciju.

U diskursu *Sriemskog Hrvata* jasno se razabire dualna konstrukcija protagonist–antagonist. Ban Pejačević dosljedno se heroizira i prikazuje kao simbol političke kompetencije i rodoljublja. Suprotno tome, Antal David i Jovan Živković redovno se pojavljuju u negativnom svjetlu — kao predstavnici neučinkovite, nelegitimne ili nametnute vlasti. Ovakva atribucija krivnje uklapa potres u opozicijski politički narativ, u kojem se prirodna nesreća koristi kao „dokaz“ slabosti određenih političkih aktera. Čak i humanitarne vijesti služe legitimiziranju heroja (ban, kralj, sabor) i delegitimizaciji protivnika (Živković, David). Riječ je o tipičnoj diskurzivnoj strategiji u kojoj se katastrofa pretvara u retorički kapital, a kroz nju se redistribuira politička legitimnost. Konstrukcija protagonistâ i antagonistâ u *Sriemskom Hrvatu* nije slučajna: ona reproducira binarnu logiku nacionalne borbe. Potres postaje sredstvo redistribucije političke legitimnosti – heroiziraju se akteri koji utjelovljuju hrvatski državni kontinuitet (Pejačević), dok se krivnja prenosi na političke figure povezane s Nagodbom ili mađarskom dominacijom (Živković, David). Već u prvom broju nakon potresa spominju se ban Pejačević te Sabor koji 10. 11. donosi mjere o uklanjanju i popravku prijetnji od ruševina.⁷¹ U prvim brojevima svaka pomoć se pozitivno vrednuje pa tako još uvijek nitko ne „preuzima“ ulogu glavnog heroja/spasitelja i u utješnom tonu se iskazuje zahvalnost predstavnicima gradske i državne vlasti, kralju pa čak i Ugarskoj jer cilj (da u obnovljenom Zagrebu „lebdi opet miran i blažen genij hrvatskoga naroda“) u tom trenutku

67 „Dogradnja Zagreba“, *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 2. 12. 1880., 385-386.

68 „Narod sve više strada“, *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 27. 1. 1881., 25.

69 „Politički pregled“, *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 6. 1. 1881., 3.

70 „sjegurni smo da neima političke stranke u zemlji, koja bi rodoljubnu nakanu i ondje zatajiti smjela, gdje ju djela više od svega na vidik iznašaju (...) nu banu Pejačeviću mora se priznati netrudivo nastojanje i pravo iskreno rodoljublje“. („Domaće vesti“, *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 16. 12. 1880., 404.)

71 „Vladina naredba i stradanje pučanstva“ i „Domaće vesti (Potres u Zagrebu)“, *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 11. 11. 1880., 361; 365-366.

prevladava kritike.⁷² Već u narednim brojevima dolazi do medijatzacije potresa te se spominje „razkol med tamošnjim gradskim poglavarstvom i vis. zemaljskom vladom“ oko raspodjele potpore. Iako *Sriemski Hrvat* ne odaje simpatije prema Mrazoviću, njegov sukob sa Živkovićem („umješanje vlade u svoj djelokrug“) oko raspodjele potpore iskorišten je kako bi se gradila negativna slika Živkovića. Tu sliku argumentiraju navođenjem *Obzora* i *Ustava* te zaključuje kako je uplitanje Živkovića u obnovu negativno ocijenjeno od „cile hrvatske štampe“.⁷³ Rješavanje ovog sukoba prema *Sriemskom Hrvat*u leži u tome da raspodjela potpore i pomoći „bude predana u ruke još boljeg Hrvata no što je g. Živković“⁷⁴, a prema izvještavanju ovih novina to je ban Pejačević („banu Pejačeviću mora se priznati netrudivo nastojanje i pravo iskreno rodoljublje“⁷⁵; „pokazao pravo domoljublje, dostojnu odvažnost i uztrajnost glavara zemlje“⁷⁶). Zasluge Pejačevića se dodatno materijaliziraju navođenjem podatka o dobivenom zajmu.⁷⁷ Uz Živkovića, jedan od krivaca portretira se Antal David koji u tom trenu predstavlja simbol mađarizacije kao što Živković simbolizira Nagodbu. Portretizacija Davida ne gradi se isticanjem njegove uloge u mađarizaciji, već se „materijalizira“ putem problema opozivanja.⁷⁸ Živković je trpio velike kritike praktički svih novina, a razlog osim izrečenih i njegovoj funkciji podbana i predstojnika Odjela za unutarnje poslove Zemaljske vlade, zasigurno leži u zaslugama sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe. S obzirom na to da bi se moglo zaključiti kako je „hrvatsko pitanje“ u fokusu ovih novina, negativan stav prema nagodbi i Živkoviću ne čudi, kao ni čest spomen ugarskih političkih predstavnika poput Istvana Tisze i Antala Davida.⁷⁹ Možda tim više čudi izostanak spomena Mrazovića u ovim novinama s obzirom na to da je tadašnji gradonačelnik Zagreba bio baš protiv Davida u aferi „Davidove škole“ i „Davidove okružnice“.⁸⁰

72 „kralj dobrotvornim svojim prinosom“; „sabor i vlada, a poglavarstvo Zagreba otčinski i dično nastoji oko pomaganja stradalnikom“; „posestrime kraljevine Ugarske“ („Vladina naredba i stradanje pučanstva“ i „Domaće viesti (Potres u Zagrebu)“, *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 11. 11. 1880., 361; 365-366.)

73 „Dualizam narodnosti u Hrvatskoj“; O potresih“; „Dogradnja Zagreba“, „Kletve i psovke“, „Domaće viesti“, *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 2. 12. 1880., 385-387.; 389.

74 „Dogradnja Zagreba“, *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 2. 12. 1880., 385-386.

75 „Domaće viesti“, *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 16. 12. 1880., 404.

76 „Potres u Zagrebu“, *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 25. 11. 1880., 381-382.

77 Radilo se o zajmu od od 100.000 forinti bez kamata, i 900.000 uz 4% kamata od kojih se prva godina nije morala otplaćivati. („Prosvjeta predteča slobodi“; „Spojenje Krajine – božićnica narodu“, *Sriemski Hrvat*, 9. 12. 1880., 393-395.)

78 „Narod sve više strada“, *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 27. 1. 1881., 25.

79 Ladislav HEKA, „Nastanak Hrvatsko-ugarske nagodbe“, *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvodanskih Hrvata* 9 (2017): 54-55.

80 ŠIDAK, GROSS, KARAMAN; ŠEPIĆ, *Povijest hrvatskog naroda*, 98-99.

Narodni list – Zadar / Dalmacija

Narodni list, najutjecajnije zadarske novine 19. stoljeća, u periodu 1871-1892. i 1905-1918. predstavljaju glasilo najjače dalmatinske stranke, Narodne, kasnije Hrvatske stranke. Počinju izlaziti 1862. godine na talijanskom jeziku (pod nazivom *Il Nazionale*), dok na hrvatskom izlazi *Prilog k Narodnom listu*. Prvi urednik bio je Natko Nodilo, a od 1871. pa sve do sloma austrougarske vlasti urednik je Juraj Biankini, važan politički predstavnik iz Dalmacije koji je u periodu kada se događa potres, privržen narodnjačkoj struji te je bio zastupnik u Dalmatinskom saboru i Carevinskom vijeću u Beču.⁸¹ Časopis je okupljao liberalne političare i ugledne osobe iz javnog života koji su zastupali hrvatsku ideju, a polemizira s autonomašima.⁸² Važan suradnik časopisa bio je Mihovil Pavlinović, jedan od najzapaženijih nositelja preporodnog pokreta u Dalmaciji uz Miha Klaića. Ideje koje su zastupali snažno su povezane uz jugoslavenstvo.⁸³ Ovaj ideološki okvir bitno određuje način na koji Narodni list interpretira zagrebački potres 1880. godine.

Ton izvještavanja u *Narodnom listu* bitno se razlikuje od retorike *Sriemskog Hrvata*. Iako se također oslanja na emocionalne strategije, njegov diskurzivni profil obilježava prije svega kombinacija tugaljivog, solidarnog i mobilizacijskog tona, oblikujući emocionalni okvir koji potres pretvara u priliku za jačanje nadregionalne povezanosti. Posljedice potresa koriste se kao temelj jedinstva i solidarnosti ne samo Hrvata kao u srijemskom listu, već Hrvata i Dalmatinaca, ali i Hrvata i Srba. Prvi tekst o potresu 13. 11. prenosi tragične opise razaranja i prenapučenih bolnica („u bolnicah nije više mjesta“),⁸⁴ ali se tragični ton ubrzo pretvara u poziv na solidarnost,⁸⁵ a već u siječnju 1881. ton je u potpunosti staložen.⁸⁶ Motiv odlaska istaknut je i u ovim novinama („Dalmatinci već na putu da se doma povrate“)⁸⁷, ali ni približno kao što je to slučaj u *Sriemskom Hrvatu*. Uz opise svakodnevnih teškoća ističe se mobilizacijski emocionalni okvir („nesreća sjedinjuje, ohrabruje, zaoštava sile, kod životnog i ponosnog naroda“)⁸⁸ u svrhu emocionalnog jačanja čitateljstva, karakterističnoj za preporodni i jugoslavenski tiskarski krug kojem list pripada. Strah i kaos tek su početni motivi u izvještajima koji je ubrzo ublažen slikama hrabrosti i solidarnosti. U nadregionalnom duhu koji

81 Antun BRALIĆ, „Zadarsko novinstvo prema Istri i Rijeci pred Prvi svjetski rat“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 44 (2002): 188.

82 „Narodni list“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013.-2025. Pristupljeno 22. 1. 2025. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/narodni-list-1862-1920>.

83 ŠIDAK, GROSS, KARAMAN, ŠEPIĆ, *Povijest hrvatskog naroda*, 107.:109.

84 „Potres u Zagrebu“, *Narodni list*, Zadar, 13. 11. 1880., 1.

85 U broju od 20. 11. se primjerice prenosi vijest o osnivanju odbora koji bi pomogao siromašnijem dijelu stanovništva. „Potresi u Zagrebu“, *Narodni list*, Zadar, 20. 11. 1880., 1-2.

86 „sve što se dakle govorilo o stagnaciji pučanstva našega glavnog grada od malo ne deset godina, sve su bile bajke.“ („Naši dopisi osobiti“, *Narodni list*, Zadar, 19. 1. 1881., 2.)

87 „pučanstvo bježi, a znamo da su svi Dalmatinci već na putu da se doma povrate“ („Potres u Zagrebu“, *Narodni list*, Zadar, 13. 11. 1880., 1.)

88 „Potresi u Zagrebu“, *Narodni list*, Zadar, 17. 11. 1880., 1-2.

njeguje *Narodni list* piše se o dužnosti Dalmacije da pomogne Zagrebu („što da mi stojimo prekrštenih ruka?“) gradeći emocionalni most preko Velebita („prekovelebitska braća“) i osjećaj zajedničke povijesne sudbine.⁸⁹ Posebnu emocionalnu funkciju imaju paralele s Dubrovnikom i potresom 1667. godine u svrhu emocionalne stabilizacije i ohrabivanja: ako se Dubrovnik obnovio, obnovit će se i Zagreb.⁹⁰ Uz to, Dubrovnik se već u prvim izvještajima prikazuje kao „slika pitome izobraženosti zapadnih Jugoslavena“ u čemu pronalazimo i ideološku motivaciju spomena Grada.⁹¹ Emocionalna strategija kako bijeg ne umanjuje nečije domoljublje (u opreci sa *Sriemskim Hrvatom*) ističe se obrana pojedinaca optuženih za „nedostatak domoljublja“. Konkretno, radi se o obitelji Vranyczany⁹² i Koste Vojnovića.⁹³ Sveukupno, ton *Narodnog lista* oblikuje se kao kombinacija empatije, ponosa i politički motivirane smirenosti, s ciljem jačanja jugoslavenskog identiteta, nadregionalne solidarnosti i povjerenja u gradske i narodne predstavnike.

Metafore u *Narodnom listu* imaju jasnu političko-identitetsku funkciju i pretvaraju potres u simbolički događaj čiji se smisao proteže izvan Zagreba. Najčešća je metafora Zagreba kao „uresa jugoslavenskih zemalja“, čime glavni grad Hrvatske poprima nadregionalnu ulogu središta kulturne i političke zajednice Južnih Slavena.⁹⁴ U paru sa Zagrebom iz istog razloga često stoji Dubrovnik kao simbol jugoslavenskog civilizacijskog kontinuiteta, pa se potres uklapa u narativ povijesne izdržljivosti i jugoslavenske kohezije.⁹⁵ Solidarnost između Dalmacije i Zagreba konstruira se na temelju zajedničke povijesti. Ovakve metafore istodobno mobiliziraju i učvršćuju jugoslavensku ideološku paradigmu: potres se ne interpretira samo kao tragedija, nego kao prilika za potvrdu nadregionalne zajednice. Ideološki horizont *Narodnog lista* određen je pripadnošću Narodnoj stranci i dalmatinskom preporodnom krugu, snažnog sklonog jugoslavenskoj ideji, suradnji Hrvata i Srba te otporu mađarskom političkom utjecaju. Za razliku od *Sriemskog Hrvata*, koji operira primarno

89 „Da Dalmacija ne pokaže svoje čovjekoljublje u ovoj prigodi; pa još više nego čovjekoljublje, onaj moralni i narodni već koji ju spaja s prekovelebitskom braćom, koji ju spaja Zagrebom?“ („Potresi u Zagrebu“, *Narodni list*, Zadar, 24. 11. 1880., 1-2.)

90 „Potresi u Zagrebu“, *Narodni list*, Zadar, 17. 11. 1880., 1-2.; „Ruski listovi o Zagrebu“; „Jedan dokument o dubrovačkom potresu“, *Narodni list*, Zadar, 15. 12. 1880., 1.

91 Postoji mogućnost da su spomen i paralele s Dubrovnikom motivirane postojanjem tamošnjeg snažnog projugoslavenskog pokreta koji je zastupao list Slovinac (*Slovinac*, 1. 12. 1880.)

92 „bilo kako mu drago, baruni Vranicani, potomci Ambroza i Nikole Vranicana neće svoju domovinu u nijednoj nesgodi ostaviti; to mogu učiniti ljudi, koji su došli u Zagreb da si natrpaju žepa, a Hrvatska im je deveta briga“ („Potresi u Zagrebu“, *Narodni list*, Zadar, 27. 11. 1880., 1-2.)

93 „Službenici i podgonci Markova trga i oko njega prihvaćajući svaku prigodu nebi pred narodom ocrnili njim nepoćudne rodoljube, prigrlište i zagrebačku trešnju kao dobrodošlu pomoćnicu“, („Polutanstvo“; „Poljaci prama Hrvatom povodom potresa“, *Narodni list*, Zadar, 8. 1. 1881., 1.); „ime d.ra Vojnovića po sebi znači toliko zasluga, borba i rada za rvatsku misao te u nastavku slijedi kako nam je prosvjedovati i ograditi se proti onomu što je rekao, pa uvjeriti Dalmatince, koji bi dočuli za Vončinov govor, da ovaj nije ni najmanje izraz nazora i čustva vladajućih u Posavini. Posavina, ko ciela Hrvatska, štuje d.ra Vojnovića, a Dalmaciju svi tamo smatraju udom jedne domovine, ko što su to za razrpave višeput iztaknuli razni govornici svijuh stranaka“ (K položaju u Hrvatskoj“, *Narodni list*, Zadar, 23. 2. 1881., 1.)

94 „Potresi u Zagrebu“, *Narodni list*, Zadar, 24. 11. 1880., 1-2.

95 „Potresi u Zagrebu“, *Narodni list*, Zadar, 17. 11. 1880., 1-2.

u okviru hrvatsko-nacionalne (i često antisrpske) paradigme, *Narodni list* ustrajno promovira širu nadnacionalnu ideju jugoslavenskog jedinstva, kao i političke aspiracije Narodne stranke. Ovaj ideološki horizont, znatno širi i nadnacionalno strukturiran u odnosu na onaj Srijemskog Hrvata, omogućuje da se potres interpretira u okviru kulturnog i političkog jedinstva jugoslavenskog prostora, a ne samo hrvatskog nacionalnog pitanja. Jugoslavenstvo kao snažna odrednica uočava se u brojnim izvještajima o potresu gdje se nerijetko ističe povezanost Hrvata i Srba poput sintagmi „naša je budućnost!“⁹⁶ Slične primjere nalazimo u drugim tekstovima o potresu.⁹⁷ U istu kategoriju možemo svrstati prenošenje „Okružnice biskupa Strossmayera“ upućene svećenstvu povodom zagrebačkog potresa.⁹⁸ Antimađarsko pozicioniranje lista uočavaju se u isticanju problema mađarske dominacije i Nagodbe te kritikom Jovana Živkovića. Primjerice, dopisnik iz Zagreba piše kako „je zatekla naš toli izkušani stolni grad veća nesreća od potresa, ako je osudjeno da predstojnik Živković ima voditi brigu njegovog preporoda.“⁹⁹ Ako se ne ističe Živković kao simbol antimađarske pozicije novina, onda to simboliziraju primjeri iz zajedničkog sabora.¹⁰⁰ Najuočljivija u pisanju *Narodnog lista* je naklonost Mrazoviću te kritika prorežimskih novina.¹⁰¹ Već u prvim izvještajima piše se o dobrom radu gradskog poglavarstva¹⁰² i hvali se Mrazovićev rad.¹⁰³ Gradska vlast planirala je zajam od 100.000 forinti za pomoć građanima pri obnovi te 1.000.000 od zajedničke vlade. Argument kako bi grad teško vratio taj zajam izostaje u članku zbog čega ga ban nije ni odobrio.¹⁰⁴ Iako u pozitivnoj ulozi prednjači Mrazović, zasluge se pripisuje banu Pejačeviću te „zapovjedajućem

96 „Potresi u Zagrebu“, *Narodni list*, Zadar, 24. 11. 1880., 1-2.; „to je jedan narod i ako je povjestnica dala dva imena. Srbi i Hrvati imaju svoje diferencije, al to ih nesmije razdvojiti“ („Potres u Zagrebu“, *Narodni list*, Zadar, 13. 11. 1880., 1.)

97 Brojni su članci koji osuđuju pravaštvo Ante Starčevića te stih u pjesmi „Živila Hrvatska“ koji glasi: „Udri, udri, nemoj stat- srbadiji stan“ za vrat“ koje osuđuju te govore kako je „Srpski list“ nametnik“, te kako unatoč tome što su podržali autonmašku listu u ovom periodu treba pjevati s „našim zastupnikom Pavlinovićem: živili i Srbi hrvatski državljani!“ („Naši dopisi osobiti“, *Narodni list*, Zadar, 27. 2. 1882., 2.; Nikša STANČIĆ, „Narodni preporod u Dalmaciji“ u: *Društveni razvoj u Hrvatskoj: od 16. do početka 20. stoljeća*, ur. Mirjana GROSS, (Zagreb: Liber, 1981.), 246.)

98 „Okružnica biskupa Strossmayera“, *Narodni list*, Zadar, 4. 12. 1880., 1.; Možda u jugoslavenski kontekst možemo staviti i prenošenje čeških i ruskih medija o potresu. („Ruski listovi o Zagrebu“, *Narodni list*, Zadar, 15. 12. 1880., 1.)

99 „Naši dopisi osobiti“ *Narodni list*, Zadar, 1. 12. 1880., 2.

100 „zastupnik Stražimir u zajedničkom saboru pri razpravljanju one stavke proračuna koja se tiče izdatka za upravu Hrvatske uzeo rieč da obrazloži povriede nagode od strane Magjara, svak će ga pohvaliti. Znamenitost te izjave sastoji se ne samo od u tome što je proiztekla iz krila vladine stranke (prem da je Stražimir sudeći po „Ustavu“ na svoju ruku govorio) i tim potvrdila pritužbe sadržane u Mrazovićevom predlogu o Davidovoj školi.“ („Potresi u Zagrebu“, „O potresih“, *Narodni list*, Zadar, 1. 12. 1880., 1-2.)

101 „Tacent arma“, to jest ona nepristojna hajka, koju su bili digli službeni i poluslužbeni organi protiv načelnika, obustavljena je poslije odriešitog uzluka „Obzora“ valjda po napatku visoke stojeće osobe“ („Naši dopisi osobiti“, *Narodni list*, Zadar, 18. 12. 1880., 2.); „varaju se oni, koji misle prostčkim članci u „Agramerici“, ili napadanjem u „Narodnih novinah“, podkapatu Mrazoviću pouzdanje grada Zagreba“, u istom broju u rubrici „Domaćih viesti“ nalaze se sintagme „Slava Zagrebačnom! Živio Mrazović!“ („Okružnica biskupa Strossmayera“, „Dr. R. Falb o potresu u Zagrebu“, „Naši dopisi osobiti“, „Domaće viesti“, *Narodni list*, Zadar, 4. 12. 1880., 1.; 2.; 2.; 3.)

102 „Potresi u Zagrebu“, *Narodni list*, Zadar, 17. 11. 1880., 1-2.

103 „Potresi u Zagrebu“, *Narodni list*, Zadar, 17. 11. 1880., 1-2.

104 „vlada posegnuv u autonomiju grada Zagreba, hoće mu oteći iz ruku posao njegvo pregradnjenja“ („Naši dopisi osobiti“ *Narodni list*, Zadar, 1. 12. 1880., 2.)

generalu Krajine Filipoviću“, a za njihovu eventualnu manjkavost u radu krivi se Živković.¹⁰⁵ Upravo u sukobu gradske vlasti i Zemaljske vlade metaforičke strukture dobivaju snažno političko značenje: Zagrebu se priznaje pravo na samostalno upravljanje obnovom, dok se uplitanje državnih organa prikazuje kao prijetnja autonomiji. U tekstu godinu dana nakon potresa *Narodni list* piše o obnovi te tada, s obzirom na to da potres kao tema gubi politički potencijal, piše kako su za obnovu zaslužni svi građani, no izostaje pohvala banske, državne i druge pomoći.¹⁰⁶

Narodni list jasno diferencira političke aktere u dvije proturječne skupine — heroje i antagoniste — pri čemu atribucija ima snažnu političku funkciju i simboliku. U skupinu heroja ulaze Mrazović, Pejačević, Vojnović, obitelj Vranyczany. Kao antagonisti ističu se Jovan Živković, mađarski politički krugovi te „organi Markova trga“. Matija Mrazović prikazan je kao sposoban, razborit i predan vođenju grada kroz krizu. Prikazuje se kao simbol lokalne autonomije i građanske hrabrosti. Već je prikazano koliko pozitivno je portretiran u ovim novinama, a ovdje možemo komplementarno prikazati kako ga novine brane od napada. Osim napada prorežimskih novina, u svrhu izgradnje pozitivne slike Mrazovića novine koriste negativno portretiranje Živkovića. O Živkoviću se stvara slika kao o nesposobnoj osobi¹⁰⁷ i nekom tko narušava pokušaje obnove čime se ujedno stvara i pozitivna slika o banu Pejačeviću.¹⁰⁸ Pejačević je prikazan pozitivno, ali bez hiperboličke heroizacije kakvu nalazimo i *Sriemskom Hrvatu*. S druge strane Mrazoviću, osim Živkovića, prema *Narodnom listu* stoje „presvjetla gospoda na Markovom trgu“ koje se krivi zbog Živkovićeovog preuzimanja raspodjele potpore i pomoći, a to se prema *Narodnom listu* kompenziralo „u vanjskih novinah obšipavaju uvriedam gradskog načelnika Mrazovića“.¹⁰⁹ Slučaj obrane Vojnovića i Vranyczanya već je spomenut. Ugled Vojnovića postaje simbol otpora manipulaciji prorežimskih novina, a obitelj Vranyczany je idealizirana kao oličjenje patriotizma i kulturne elite koja ne napušta narod. Štoviše, kod obrane Vojnovića ponovno se spominju „službenici i podgonci Markova trga i okolo njega“ i *Narodne novine*.¹¹⁰ Za Vojnovića je jasno da je jedan od istaknutih pripadnika Neodvisne narodne stranke zbog čega se spominje u pozitivnom

105 „do one nesretne naredbe ban Pejačević, zapovjedajući general Krajine Filipović i načelnik Mrazović nepomoćnom harmonijom i podpunim uspjehom su radili ob odstranjenju strašnih posljedica potresa“ („Potresi u Zagrebu“; „O potresih“; „Naši dopisi osobiti“ *Narodni list*, Zadar, 1. 12. 1880., 1-2.; 1-2.; 2.)

106 „Neka se taj preporod glavnog našeg grada neupišu stranački u zasluge Petra ili Pavla. Svi su građani Zagrebački, od kardinala, bana, prvostolnog kaptola, i od bivšeg načelnika grada Mrazovića, do najnižeka kućevlastnika, tomu brzome i uspješnome oporavljenju Zagreba doprinili“ („Naši dopisi osobiti“ *Narodni list*, Zadar, 16. 11. 1881., 2.)

107 „ali žalibože nije mogla ova pasti u nesretnije ruke od predstojnika Živkovića, nesposobnost upravna kojega u redovitim okolnostima“; „Valja novi dokaz nesposobnosti, kojega će predstojnik pri izvedenju naredbe od 17 t.m. dati, osloboditi će nas njegova rukovodjenja pri spojitbi Krajine“ („Potresi u Zagrebu“; „O potresih“; „Naši dopisi osobiti“ *Narodni list*, Zadar, 1. 12. 1880., 1-2.; 1-2.; 2.)

108 „da ostavi posao komu nije dorastao, ali Živković se zaklanja za banom u „Narodnih Novinah“ – za banom, kojemu on nehotice podkapa te tle uspješnog djelovanja“ („Potresi u Zagrebu“; „O potresih“; „Naši dopisi osobiti“ *Narodni list*, Zadar, 1. 12. 1880., 1-2.; 1-2.; 2.)

109 „Naši dopisi osobiti“; „Domaće viesti“ *Narodni list*, Zadar, 4. 12. 1880., 2.; 3.

110 „Polutanstvo“ *Narodni list*, Zadar, 8. 1. 1881., 1.

kontekstu u novinama. U obrani o manjku domoljublja zbog odlaska Vojnovića iz Zagreba nadovezuje odgovor Ivanu Vončini koji ga iz istog razloga napada, a *Narodni list* zaključuje „da ovaj nije ni najmanje izraz nazora i čustva vladajućih u Posavini. Posavina, ko ciela Hrvatska, štuje d.ra Vojnovića, a Dalmaciju svi tamo smatraju udom jedne domovine“.¹¹¹ Što se pak Vranyczanyja tiče, razlog je sličan s obzirom na to da se radi o obitelji koja je bila privržena preporodnim idejama, a pojedinci iz obitelji poput Ljudevita Vranyczanyja (poznatog kao „patriotični barun“) bili su u dobrim odnosima sa Strossmayerom.¹¹² Vidljivo iz svega jest kako se potres koristi u svrhu heroizacije aktera koji simboliziraju autonomiju, jugoslavenstvo i građansku solidarnost, a delegitimiraju se akteri koji predstavljaju mađarski utjecaj, birokratizaciju i centralizaciju. Za razliku od *Sriemskog Hrvata* koji potres politizira kroz nacionalnu borbu, *Narodni list* politizaciju strukturira prema obrani autonomije Zagreba, kritike mađarskih struktura, afirmaciji jugoslavenskog identiteta i obrani figura povezanih s Narodnom strankom. Rezultat je narativ u kojem se potres interpretira kao politička i moralna kušnja u kojoj se razotkrivaju istinski i lažni rodoljubi — ali u okviru šire, nadregionalne, jugoslavenske ideološke paradigme. Nakon novina izašlih 4. prosinca, potres će u listu postati „stara vijest“ te će ustupiti mjesto temi razvojačenja i pripajanja Vojne krajine i proračuna.¹¹³

Naša Sloga – Trst / Istra

Okupljanje preporoditelja, narodnjaka na području Hrvatske odvijalo se kroz više institucija. Na sjeveru se politički život predstavljao kroz Hrvatski sabor, u Dalmaciji kroz Dalmatinski sabor i čitaonice, a u Istri uz čitaonice treba spomenuti i glasilo *Naša sloga*.¹¹⁴ *Naša sloga* najstariji je list na hrvatskom jeziku u Istri. U vrijeme potresa izlazi u Trstu, a idejni pokretači lista bili su Juraj Dobrila i Mate Bastian s ciljem prosvjećenja istarskih Hrvata i Slovenaca.¹¹⁵ Pomoć tisku davao je i Strossmayer.¹¹⁶ *Naša sloga* osim što izlazi rjeđe (dva puta mjesečno) od *Sriemskog Hrvata* i *Narodnog lista*, primarno se bavi pitanjima Hrvata u Istri. Tako je važnije pitanje koje se obrađuje primjerice popis stanovništva u kojem se poziva „da se narod sjeti kako ima kod popisa neustrašivo istinu govorit te nereći, da govori talijanski, jer ima pred očima komisiju talijansku“. U istom broju govori se i o prilikama u Dalmaciji koja se uzima kao primjer „da Dalmacija nije talijanska, nego hrvatska“.¹¹⁷

111 K položaju u Hrvatskoj“, *Narodni list*, Zadar, 23. 2. 1881., 1.

112 U ovom listu prenosi se i Strossmayerova reakcija na potres koji se u tom periodu sve rjeđe javlja. (*Narodni list*, 4. 12. 1880.)

113 *Narodni list*, 11. 12., 1880., 18. 12. 1880., 22. 12. 1880., 29. 12. 1880.

114 Igor KARAMAN, *Hrvatska na pragu modernizacije (1750-1918.)*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2000., 107.

115 „Naša sloga“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Pristupljeno 22. 1. 2025. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/nasa-sloga>.

116 ŠIDAK, GROSS, KARAMAN, ŠEPIĆ, *Povijest hrvatskog naroda*, 112.

117 „Popis pučanstva koncem 1880.“; „Dogadjaji u Spljetu“, *Naša sloga*, Trst, 16. 12. 1880., 1.; 2.

Ton izvještavanja u *Našoj slozi* kombinira tragični, solidarizirajući i moralno-mobilizacijski ton, ali s posebnim naglaskom na interregionalnu narodnu solidarnost i „braću po krvi i jeziku“.¹¹⁸ Emocionalni registar strogo je usmjeren prema jačanju kohezije hrvatskog korpusa Istre sa Zagrebom. Već u prvom izvještaju 17. 11. naglašeno je „Tko je pak stradao? Hrvatska! Glavni grad Zagreb bio je na rubu propasti!“¹¹⁹ Ovim retoričkim potezom potres se emocionalno prevodi iz urbanog u nacionalni okvir, čime Zagreb postaje simbol cjelokupnog hrvatskog stradanja. Dramatične procjene i materijalizacija štete („500 zidovah i do 1500 dimjakah“)¹²⁰ služe kao emocionalni uvod u mobilizaciju istarskih čitatelja. Kao i u drugim novinama, s obzirom na to da su urednici i autori iz crkvenih krugova, ne čudi da se prilikom opisivanja šteta ističe ona na crkvama i sakralnim objektima. U prvim izvještajima o potresu nalazimo višeslojne emocionalne strategije: strah i tugu, empatiju, solidarnost i emocionalno osnaživanje. Strah i tuga izazivaju se naglaskom na razmjere razaranja („nema kuće u Zagrebu koja nebi bila poštećena“) i dramatične prizore o prenapučenim bolnicama.¹²¹ Empatija naglašavanjem zajedničke nevolje sintagmama „braće po krvi“ i „njihova nevolja je naša nevolja“.¹²² Pozivi na prikupljanje pomoći funkcioniraju slično kao i u *Sriemskom Hrvatu* i *Narodnom listu* – kao klasični primjeru poziva na solidarnost, a u svrhu emocionalnog osnaživanja koriste se epiteti o herojstvu zagrebačkih građana i gradske vlasti („ciel sviet divi se postojanosti, prisutnosti duha i hladnokrvnosti zagrebačkoga građanstva osobito gradskoga poglavarstva koji je na obće zadovoljstvo u težkih časovih svoju zadaću najbolje vršilo“).¹²³ I u ovim novinama motiv odlaska stanovništva igra važnu ulogu („pučanstvo je na hrpe ostavljalo grad“)¹²⁴, ali nema moraliziranja kao u *Sriemskom Hrvatu* već je ton neutralno-deskriptivan, dok je moralni ton rezerviran za apele u pomoć.¹²⁵ Kao i u slučaju *Narodnog lista*, i *Naša sloga* paternalističkom i toplom retoričkom strukturom oblikuje most između Istre i Zagreba u svrhu učvršćivanja nacionalnog tkiva. Generalno, ton *Naše sloge* je dominantno solidaran, s umjerenom tragičnom dramatizacijom i izrazitom emocionalnom mobilizacijom hrvatskog korpusa u Istri.

Metaforičke strukture u *Našoj slozi* manje su povijesno razvedene nego u *Narodnom listu* (dubrovački motiv) i *Sriemskom Hrvatu* (protuturska retorika), ali su snažno ideološki usmjerene jer potres prevodi u okvir nacionalne solidarnosti, narodnog jedinstva i antitalijanskog otpora. Metonimijom (Zagreb

118 „Potres“, *Naša sloga*, Trst, 17. 11. 1880., 84.

119 *Isto*.

120 *Isto*.

121 *Isto*.

122 *Isto*.

123 „Potres u Zagrebu“, *Naša sloga*, Trst, 1. 12. 1880., 87.

124 „Potres u Zagrebu“, *Naša sloga*, Trst, 1. 12. 1880., 87.

125 „Braće istarska! Nevolja je velika, slavni i cvatući glavni grad kraljevine Hrvatske poštećen je silno, valja ga uzpostaviti u prijašnje stanje. Tujinci se dive ljepoti i ukusnosti grada, bio nakon popravka još ugodniji. Sabirajte prinose, i najmanji se darak prima, pokažite ljubav do braće svoje“ („Potres u Zagrebu“, *Naša sloga*, Trst, 1. 12. 1880., 87.)

= Hrvatska) se postiže interpretacija potresa kao udara na cjelokupni hrvatski narod, a njegova obnova dostiže općenarodni značaj te postaje moralno-nacionalna zadaća. Vrlo česta upotreba sintagme „braće po krvi“ postiže se metaforička etničko-kulturna povezanost tj. povezivanje Istre i Zagreba u ideološki okvir jedinstva unatoč političkoj i administrativnoj fragmentiranosti. U izvještavanju se uočava ideološki okvir *Naše sloge* koji je hrvatsko-nacionalni (implicitno anti-talijanski), preporodni, umjereno pozitivan prema državnim institucijama, a snažno pozitivan prema gradskoj upravi/Mrazoviću.¹²⁶ Kulturno-etičko jedinstvo Hrvata u Istri s ostatkom Hrvatske uočava se u brojnim sintagmama jedinstva po krvi, jeziku i sl. Preporodni okvir očituje se u stvaranju nacionalne svijesti i borbi protiv talijanizacije. List ne koristi jugoslavenski ideološki okvir kao *Narodni list*, ali koristi nadregionalni hrvatski okvir – Zagreb je centar naroda, a Istra dio tog istog kulturnog nacionalnog prostora. Potres tako postaje medij stvaranja hrvatskog nacionalnog jedinstva mnogo više nego političke borbe (koja se primjećuje u drugim dijelovima lista za teme talijanizacije, popisa stanovništva i sl.).

Za razliku od dva prethodna lista, *Naša sloga* vrlo ograničeno politizira atribuciju krivnje jer se potres ne koristi za borbu protiv pojedinaca, već je fokus na afirmaciji poželjnih karaktera. Eventualna atribucija krivnje mogla bi se iščitati u neizgovorenem tj. u akterima koji se ne spominju. Antagoniste možemo pronaći van teme potresa tj. u temama koje se bave talijanskim institucijama i politikom. Što se tiče atribucije herojstva, slika je dosta jasnija. Prioritetno kao pozitivni akteri u prikazani zagrebački građani i zagrebačko poglavarstvo, prije svega Mrazović.¹²⁷ Slijedi Dinko Vitezić kao „lokalni“ predstavnik heroja i simbol hrvatske uzajamnosti Istre i Dalmacije. Radi se o preporoditelju iz Istre te zastupniku istarskih Hrvata u Bečkom parlamentu koji je za vrijeme službovanja u Zadru bio u krugu dalmatinskih preporoditelja Mihovila Pavlinovića i Mihe Klaića, usko vezanih uz *Narodni list*.¹²⁸ Kao najširi simbol povezanosti s hrvatskim prostorom možemo spomenuti i cara Franju Josipa koji je istaknut kroz čin donacije.

Prilozi pronađeni u analiziranim novinama

Potres kao motiv u književnim djelima pronalazimo gotovo neposredno nakon što se dogodio. Časopis *Napredak* nakon zagrebačkog potresa gotovo u svakom broju piše o potresima. U *Smilju* je izašla i pjesma „Potres u Zagrebu“ Josipa Kirina.¹²⁹ Vrijedi napomenuti kako u ovom časopisu izlaze prilozi Mirka

126 „Potres u Zagrebu“, *Naša sloga*, Trst, 1. 12. 1880., 87.

127 „Potres u Zagrebu“, *Naša sloga*, Trst, 1. 12. 1880., 87.

128 „Dinko Vitezić“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Pristupljeno 28. 1. 2025. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/vitezic-dinko>.; Dragovan ŠEPIĆ, „O procesu integracije hrvatske nacije u Istri“ u: *Društveni razvoj u Hrvatskoj: od 16. do početka 20. stoljeća*, ur. Mirjana GROSS, Zagreb: *Liber*, 1981., 246.

129 *Napredak*, 20. 12. 1880.; *Smilje*, 1. 12. 1880.

Tkalca o potresu kroz seriju tekstova.¹³⁰ U kalendaru *Danica* pronalazimo i „Pjesmu o potresu“ Ivana Tkalčića.¹³¹ *Zagrebulje* Augusta Šenoa u „Viencu“ predstavljaju zasebnu temu za obradu. Istaknuti pojedinci toga vremena poput Mirka Bogovića¹³², Franje Račkog¹³³, Mijata Stojanovića¹³⁴, Milana Šenoa¹³⁵, Ćire Truhelke¹³⁶ pišu svoje doživljaju o potresu u nekoj od književnih formi.

U „Podlistku“ *Narodnog lista* 9. studenog 1881. nalazimo „Poslanicu prijatelju Kažimiru: o godovno užasnog potresa Zagrebačkog“ autora F. I. Despota.¹³⁷

„Kobnog dana, evo mojih struna,
Žalozuj se još razliega svietom,
 Još je, još je, moja duša puna
 Onog strašnog bogovskoga gnjeva;
 Kad iz puklih paklenih dubina
 S kraja na kraj moje zemlje puste,
 Stravični se rušitelji bozi
 Zagrozili tužnom rodu mome:
 A ja čajnik grdna snovidjenja
 Kobnijega danas gledam dana;
 Jer kud vesnem na desno na lievo,
 Kud god zirnem pustijeh po stranah,
 Svuda magla pritisnula gusta,
 Crna pustoš svuda mi se peči,
 Grob do groba crnji do crnjega,
 Glotnim brdom i dolovom tamnim
 Vječne sudbe nemil glas se vlači:
Hrvat dakle rob na vieke vieka!
 Prijatelju! Srdca žalostnoga
 Ti jedini, vjerni tješioče,
 Iz nizina mračnoga obzorja
 Tebe tražim, kako mornar plahi
 Svietlu zviezdu po nebu mrkome;

Nebi l' trudnu naslonio glavu
 Na to tvoje mekano njevarje;
 Nebi l' jedno srce protrnulo
 Ogrijao na tvojem žeravlju!...
 Majko tužna, što si nas rodila,
 Kad nas tvojim nezadajaš mliekom?
 Crni sviete, što si zabelio,
 Nama slipecem tvoje noći gluhe?...
 Kad kroz pramen krvavih viekova,
 Zublju tražim vieka hrvatskoga;
 Kad klicajem vojska pobjednica,
 Krstaš slavan, na pomole sievne
 Svetih naših svionih barjaka:
 Oj, ja tada pred stupovlje gordo
 Kličem Pravde stravičnoga hrama,
 Da mi duhu sahrvanu dahne
 Vedra gospa s vedrijeh visina !....
 Vaj, ko da me u po vieka moga,
 S Parnaskijeh zelenih rudina,
 Vihorina zaugnala nagla,
 Da čajniku na vilinskom gorju
 Te nebeske neprovedre strane!...
 Morana je pretisla Hrvatsku,

130 ŠIMETIN ŠEGVIĆ, ŠIMETIN ŠEGVIĆ, „Veliki potres“, 9-17.

131 *Danica – koledar i ljetopis društva svetojereonimskoga za prostu godinu 1882.*

132 Gjuro SZABO, *Stari Zagreb*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1990.

133 *Obzor*, 15. 11. 1880.

134 Mijat STOJANOVIĆ, *Sgode i nesgode moga života*, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2015., 269.

135 Milan ŠENOVA, *Moj otac*, Zagreb: Matica hrvatska, 1933., 93–94.

136 Ćiro TRUHELKA, *Uspomene jednog pionira*, Zagreb: Izdanje hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda, 1942., 16–17.

137 Radi se o Ivanu Despotu, hrvatskom književniku koji piše u duhu nacionalno-romantičarskog nadahnutog prosvjetiteljstva i kršćanske misli. Pjesništvo mu je u znaku hrvatske kasne romantike, a obilježeno je utjecajima fra Grge Martića i kasnoromantičkom pjesničkom poetikom kakva se njegovala u „Viencu“. („Ivan Despot“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Pristupljeno 28. 1. 2025. [https://www.enciklopedija.hr/clanak/despot-ivan.](https://www.enciklopedija.hr/clanak/despot-ivan))

Smrtonosnim svojim mrkim plaštem
I drznula kobljenica kruta
U svetište pjesnikove duše!...
Vjetrić duha, ali zore nema,
Zora rudi, ali danka nema,
Danak sviće, al negrije sunce,
Sunce grije, al života nije,
Život žije, ali smrt ga krije,
Smrt nagrdja kojoj smrti nije!
Rosa rosi, nenatapa sada...
Slavulj cvieli, srdca neveseli,
Ruža cvate, plaćući mirluha,
Tamjan dimi, ali k nebu neće,
Prognanik je pjesnik hude sreće,
Vrtoglav se tamnom tminom šeće
I upada u prodolje muklo,
Pod svodovlje tajna manastira!
Oj pjesniče, neimao mira!
Izpod drevnih užasnijeh mira
Glas različe iznad glusieh groba!...
Žižak žmiri sveštenoga hrama,
Pjesnikova puna duša plama
Razabire sgođe davnih doba,
Tudjih varka i tudjijeh zloba,
Te na mrazno. ničice mramorje,
Pjesnik pao, vapaj nebu dao,
Što molio, ni sam nije znao!...

U to, čuda! U pol noći gluhe,
Krst prosino mrakom stravičnijem,
Pred pjesnikom okrunjena glava!...
‘Kud se topiš u dubine misli,
‘Pred otajstvom, otajstvo si samo,
‘Kö i cieli rodi i vjekovi!...
‘Tvoja miso, lje, otajstvo nije,
‘S neizmjernim kad u cjelov spline
‘I u žaru nebesnijeh visa,
‘Razabira dese i udesel!...
‘Ljubavi ti, s koje krunu zlatnu,
‘Kralj Hrvata, ja na glavu vrgoh,
‘Oj, pjesniče, što je od Hrvatske?!
‘Ti oružja nemaš nikakvoga,
‘Nit ga treba pjesnik-vileniku,
‘A svačije olomilo zube
‘O grebene gora hrvatskijeh...
‘Nego gdje li nebesnice striele
‘Na zlotvore praga otčinskoga?
‘Nego gdje ti knjiga neumrla
‘Da napišeš rodu u vjekove
‘Crne duše, crnijih mu dana!?’
- Veličajnim tad izčežnu mukom,
A ja prolil suze niz obraze,
Pod suzama tanko pero sinu,
A iz pera rieč krvava, prijjo!
‘Oj, Hrvati, žalostna vam majka!!!’¹³⁸

Prije same analize valja istaknuti da je riječ o autoru snažno vezanom uz dalmatinski prostor, čije je pjesništvo gotovo u potpunosti usmjereno na regionalne teme, dok se u ovoj pjesmi obraća na nacionalnoj razini. Samim time indikativno je da pjesnik koji se primarno bavi dalmatinskim temama piše o nesreći u Zagrebu, koji pritom interpretira kao hrvatski politički i simbolički centar. Štoviše, Zagreb se u pjesmi pojavljuje isključivo u naslovu, dok se u samom tekstu uopće ne spominje. Despot je surađivao s hrvatskim listovima u Dalmaciji, poput *Narodnog lista*, a smatra se povezanim s Augustom Šenoom, Stankom Vrazom, Franjom Markovićem i dr.¹³⁹ Što se tiče same pjesme, ona predstavlja paradigmatički primjer ritualizacije katastrofe. Potres u njoj nije predstavljen kao povijesni događaj, već kao eshatološki znak nacionalne sudbine. Stradanje Zagreba simbolički se pretvara u kolektivnu traumu i u dokaz političke podčinjenosti („Hrvat dakle rob na vieke vieka!“). Pjesma je

138 „*Narodni list*, 9. 11. 1881., 1.

139 Ante FRANIĆ, „Dva putopisa – zakašnjela Ilirca (Grgo Martić, Ivan Despot)“, *Radovi. Razdio filoloških znanosti* 19/11 (1980): 120-122.

strukturirana kroz niz binarnih opreka („svietlu zviezdu“ - „nebu mrkome“, „crni sviete“ - „zabelio“ i dr.) koje prikazuju povijest kao trajnu borbu između nacionalnog opstanka i tuđinske dominacije. Pjesma stoga ne govori tek o obnovi grada nego o obnovi povijesnog smisla te predstavlja paradigmatički primjer emocionalne mobilizacije u *Narodnom listu* i pretvaranja katastrofe u nacionalni mit.

Nameće se pitanje kome bi pjesma mogla biti namijenjena, odnosno tko je „Kažimir“. Pretpostavka ovog rada jest da se radi o Kažimiru Ljubiću, članu Narodne stranke te uredniku *Narodnog lista* 1870-1871. i tajniku Matice dalmatinske od 1868. do 1877. godine. Despot se navodi kao autor koji uspješno povezuje Dalmaciju sa Zagrebom, a slične ideje dijelio je i Ljubić, koji je zagovarao spajanje Matice dalmatinske s Maticom hrvatskom. Uz to, obojica su iz redova svećenstva.¹⁴⁰ U tom kontekstu, pjesmu ne treba čitati kao privatnu posvetu, nego kao javnu nacionalnu epistolu posredovanu novinskim medijem u kojoj „Kažimir“ funkcionira kao personifikacija hrvatske povijesne svijesti – figura koja posjeduje simbolički autoritet da „prevede“ povijesnu traumu u smisao, pouku i politički smjer. Pjesnik se ne obraća pojedincu, već kulturnoj eliti preporodnog nacionalnog kruga čiji je Ljubić bio dio. Obnova Zagreba pritom ne postaje tek tehnički problem, nego pitanje povijesne misije, identiteta i kulturne hegemonije.

U *Sriemskom Hrvatu* nalazimo pjesmu „9. studen 1880.“ koja je izvedena u sklopu humanitarnog koncerta:

„Što želite – što od muze, Kojoj duša plače zdvaja? Možte vidjet samo suze, Čuti samo – uzdisaja!... Što da dirnem tužne žice, Puknute mi lire smierne? Zaplakat će nehotice Pjesme tužne i čemerne!	Potresav joj glavnim gradom. Svom hrvatskom dikom, nadom!	Riekom svoje krvi – Težka truda sve plodove Časak jedan smrvi!!!
Plakat – kob jer snadje crna, Ko još nigda, dom naš mili, Da s gubitka neizmierna, Sva Hrvatska kuka, cvili! Baš iz majke svoje krila Kao grom iz vedra neba - Biesnih življa divlja sila Svu Hrvatsku uzколеba, A najljućim gromom šinu U pol srдца domovinu,	Oj Zagrebe mili grade! Koj sad motri tvoje jade, Koj ti gledje tužno lice, Plakat mora nehotice! – Velebitni hrami slavni, Spomenici naši davni, Svi zavodi naukovni I svjetovni i duhovni, Sve palate, sgrade sjajne, Sve dvorane veličajne, Što si Hrvat jadan Lica svog znojem, Izmožde i gladan, Očajanim bojem, Izvojeva kroz viekove	Crnoga li, Bože dana! Svaki komad ruševine Po jedna je smrtna rana Mile majke domovine. Svak' je kamen Tužan znamen, Da udarcem Hrvat jednim S nova posta bogcem biednim!... Stan der tude, mili rode; Razvaljene motri svode, Pukotine, koje zjaju Ako l' tebi bol zadaju, Suzu jednu njim posveti,

¹⁴⁰ „Kažimir Ljubić“, *Hrvatski biografski leksikon (1983-2025), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2025. Pristupljeno 14. 11. 2025.

Al se zatim mahom sjeti: Iza te da tužne sgođe Na razkršću stojiš rode. – I budućnost tvoja nova, Koji sebi moraš stvoriti, Visi samo od uslova, Kako sam se budeš boriti.	Valja biti čvrste volje, Triezna uma, duše jake, Uzvini se nad oblake Poput orla, rode mili, Dično sam na svojih krili! Stradalaca sviet sažaljuje, Onog se pak u zvijezde kuje, Koj sam svoje teške jade Svedj junački svladati znade Još Hrvatska nij propala. ¹⁴¹	U odlučnom ovom času Samo geslo vodi k spasu: 'Neuzdaj se u nikoga, Već u sebe i u Boga'. Zagreb tad iz ruševine Ljepši nam će niknuti; Sin pak svaki domovine Moć će svietu doviknuti: 'Dok smo živi, Bogu hvala,
Izpravi se brže bolje,		

Autor pjesme je sotinski župnik Robert Thurmayer, pristaša Narodne stranke protiv kojeg je Strossmayer vodio intenzivnu kampanju, optužujući ga, između ostalog, za podršku Khuenovom režimu.¹⁴² Pjesmu je izvelo pjevačko društvo „Dunav“ čiji je dirigent 1880. bio Hinko Hladaček, svećenik i skladatelj koji je podupirao rad *Sriemskog Hrvata*. Sama pjesma predstavlja jedan od najeksplicitnijih primjera pretvaranja zagrebačkog potresa u nacionalno-politički manifest. Katastrofa se ne interpretira kao izvanredni prirodni događaj, nego kao povijesni trenutak moralnog i političkog ispita. Zagreb je u pjesmi konstruiran kao organsko „srce domovine“, a razaranje grada metaforizirano je kao ranjavanje nacionalnog tijela („u pol srca domovinu“). Svaki komad ruševine postaje „smrtna rana mile majke domovine“, čime se fizička devastacija preoblikuje u biopolitički narativ nacionalnog stradanja. Za razliku od *Narodnog lista*, koji katastrofu ugrađuje u nadregionalni i južnoslavenski ideološki horizont, *Sriemski Hrvat* potres koristi kao retorički katalizator ekskluzivno hrvatskog, opozicijskog i suverenističkog diskursa. Katastrofa postaje sredstvo političke pedagogije: čitatelju se ne nudi samo emocionalni odgovor, nego normativni obrazac kako razumjeti, vrednovati i politički upisati nesreću u kolektivni identitet. Pritom se oblikuje i normativni ideal „ispravnog“ Hrvata - samodostatnog i discipliniranog subjekta koji se u trenutku katastrofe ne smije oslanjati na vanjsku pomoć, nego na vlastitu snagu i „Boga“. Time pjesma artikulira proto-suverenistički diskurs nacionalne samodostatnosti, u kojem se obnova Zagreba pretvara u simboličku potvrdu političke autonomije i sposobnosti hrvatskog naroda da „sam sebe spasi“. Ova pjesma stoga funkcionira kao kondenzirani ideološki dokument *Sriemskog Hrvata* — primjer kako se prirodna katastrofa pretvara u platformu za izgradnju nacionalne samosvijesti, političke legitimacije i opozicijske mobilizacije.

141 „9. studen 1880.“ *Sriemski Hrvat*, Vukovar, 9. 12. 1880., 393-394.

142 Branko OSTMAJER, „Narodna stranka u Slavoniji i Srijemu 1883.-1903“, Doktorska disertacija, Hrvatski studiji, 2011., 211-213.

Nakon potresa

Brojni suvremenici poput Gjüre Szabe, smatrali su kako je potres, u konačnici imao pozitivan učinak za sam Zagreb, potaknuvši daljnju obnovu. U grad dolazeiskusni stručnjaci, pa tako Herman Bollé vodi restauraciju zagrebačke katedrale i novogradnju na Kaptolu te sudjeluje u projektiranju obnove diljem grada dajući novi identitet. Bollé se u Zagrebu našao zaslugom Izidora Kršnjavoga, koji je uskoro pristao uz režim bana Khuen-Héderváryja, no zbog loše slike Khuen- Héderváry, Kršnjavi i Bollé dugo su vremena kritizirani kao rušitelji starog Zagreba.¹⁴³ Kao jedna od reakcija na potres, u središtu Monarhije i Zagrebu organiziraju se predavanja o potresima općenito te predavanja o zagrebačkom potresu.¹⁴⁴ Stoga ne čudi da se 2 godine nakon potres oformio „potresni odbor“ za proučavanje potresa i prikupljanja podataka o potresima u Hrvatskoj i Slavoniji, Dalmaciji te Bosni i Hercegovini kao jedno od najranijih institucionaliziranih tijela te vrste u svijetu.¹⁴⁵ Konkretno, „ta misao oživotvorila se 20. listopada 1882. u sjednici Jugoslavenske akademije“, a za predsjednika je izabran Josip Torbar. Veliku pomoć pri prikupljanju podataka pružilo je ravnateljstvo brzojavnih ureda u Hrvatskoj.¹⁴⁶ Velik dio makroseizmičkih podataka kojim raspolazemo po pitanju znanja o potresima na ovim prostorima dugujemo Miji Kišpatiću, ključnom članu „Potresnog odbora“.¹⁴⁷ Kišpatić i Torbar su uz Ljudevita Vukotinića, Đuru Pilara, Gustava Janečka i druge činili sedmeročlani odbor. Kišpatić je iza sebe ostavio dvadeset i četiri „Potresna izvješća“ koja su obuhvaćala sve podatke o potresima koje je odbor prikupio, a objavljivala su se u Akademijinim *Radovima*. U početku se nazivaju „Izvješća potresnog odbora“, a od 1891. „Potresna izvješća“. Surađivao je s Andrijom Mohorovičićem koji od 1906. nastavlja njegov rad u istraživanju potresa što Kišpatić ujedno govori u svojem posljednjem, dvadeset i četvrtom „Potresnom izvješću“.¹⁴⁸ Ovaj potres, nazivan kao i „savršeni potres“ zbog izazivanja napretka u proučavanju, ponašanju i stručnog djelovanja javnosti i zajednice po pitanju potresa do 2020. godine ostao je ustvari jedini toliko traumatičan jer je društvo već steklo neku vrstu „imuniteta“ nakon onog 1880. godine. Kao jedna od najvećih tragedija nakon potresa navodi se smrt Augusta

143 ŠIMETIN ŠEGVIĆ, ŠIMETIN ŠEGVIĆ, „Veliki potres“, 9-17.

144 U Beču je, upravo povodom zagrebačkih događaja, unutar nekoliko tjedana organiziran iznimno dobro posjećen niz znanstvenih predavanja o prirodnim nepogodama i potresima u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Predavanja tada vrlo uglednih geologa, Ferdinanda Hochstettera i Eduarda Suessa, objavljena su među ostalim i na hrvatskom jeziku u tisku. Astronom i meteorolog Rudolph Falb razvijao je u to vrijeme teoriju o povezanosti položaja Mjeseca, meteoroloških zbivanja u atmosferi s potresima i poplavama, nastojeći predvidjeti vrijeme i mjesto prirodnih nesreća. Slično se moglo primijetiti i 2020. kada je potres kao aktualna tema reaktualizirao interes znanstvene zajednice o temi.

145 Marijan HERAK; Dubravka HERAK, „Seizmologija i fizika unutrašnjosti Zemlje“, u *Nulla dies sine observatione – 150 godina Geofizčkog zavoda u Zagrebu*, ur. Mirko ORLIĆ, Zagreb: PMF, 2011., 82.

146 Mijo KIŠPATIĆ, „Prvo izvješće odbora za godinu 1883.“ *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Matematičko-prirodoslovni razred*, 4 (1884):, 239–240.

147 *Vijesti hrvatskog geološkog društva*, ur. Karmen FIO FIRI, 57/1 (2020): 6-7.

148 Mijo KIŠPATIĆ, „Dvadeset i četvrto potresno izvješće za prvu četvrt godine 1906.“ *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*. 169 *Matematičko-prirodoslovni razred*, 41 (1907):, 1–54.; Kišpatić je objavio i tri opširnija članka „Potresi u Hrvatskoj“ koje vrijedi istaknuti.

Šenoe koji je izradio konačni izvještaj o potresu i pročitao ga 23. veljače 1881.: „Želim da Bog sačuva naš Zagreb od tolike nesreće, koju doživismo od toli kobne godine, kakova je bila g. 1880. Bog dao da lijepo naš glavni grad još ljepše procvate nego što je prije cvao!“¹⁴⁹

Zaključak

Analiza diskurzivnih konstrukcija zagrebačkog potresa iz 1880. u trima regionalnim listovima pokazuje da novine nisu djelovale kao neutralni posrednici informacija, nego kao akteri koji kroz selekciju tema, emocionalne registre i ideološke okvire aktivno oblikuju političko značenje katastrofe. Premda motiv solidarnosti predstavlja zajedničku retoričku polaznu točku, interpretativni obrasci znatno se razlikuju: *Sriemski Hrvat* artikulira potres kao moralni i egzistencijalni poremećaj prožet snažnom emocionalnom dramtizacijom; *Narodni list* ga uokviruje kao priliku za afirmaciju jugoslavenskog zajedništva i redefiniciju hrvatsko-srpskih odnosa; dok *Naša sloga* potres inkorporira u regionalni narativ istarskog hrvatstva. Razlike u tretmanu ugarskih političkih aktera dodatno potvrđuju da je potres funkcionirao kao diskurzivno polje za artikulaciju širih političkih antagonizama, pri čemu novine mobiliziraju povijesne referencije, moralne kategorije i kolektivne identitetske trope. Doprinosa ovog rada očituje se u demonstraciji da je potres 1880. bio više od fizičke katastrofe: on je postao semantički resurs preko kojega se pregovaralo o domoljublju, političkoj lojalnosti, odnosima među južnoslavenskim skupinama te o mjestu Hrvatske unutar ugarsko-hrvatskog političkog poretka. Uspostavom triju konkurentnih interpretativnih okvira – jugoslavenskog, hrvatsko-nacionalnog i prosvjetiteljsko-solidarističkog – rad pokazuje kako diskurzivna analiza omogućuje uvid u ideološku heterogenost političke kulture kasnog 19. stoljeća koja ostaje nevidljiva u klasičnim historiografskim pristupima. Time se potvrđuje analitička vrijednost medijskih izvora kao prostora u kojem se konstituiraju političke interpretacije društvenih kriza. Usporedba s medijskim reakcijama na zagrebački potres 2020. upućuje na dugotrajan kontinuitet diskurzivnih mehanizama: emocionalizacija javnog prostora, politizacija pomoći i normativna očekivanja vezana uz građansku solidarnost prisutni su i u digitalno posredovanom okruženju, premda u ubrzanijoj i fragmentiranijoj formi. Ovi nalazi otvaraju mogućnost šire komparativne analize povijesnih i suvremenih medijskih režima katastrofe te pozivaju na daljnja istraživanja o ulozi medija u oblikovanju kolektivnih reakcija na traumatske događaje.

149 BUČAR, „Izvještaj o velikom potresu“, 379-383.

Bibliografija

Periodika

Danica – koledar i ljetopis društva svetojereonimskoga za prostu godinu 1882.

Grazer Volksblatt, 11. 11. 1880.

Klagenfurter Zeitung, 12. 11. 1880.

Mährisches Tagblatt, 13. 11. 1880.

Napredak, 20. 12. 1880.

Narodni list (13. 11., 17. 11., 20. 11., 24. 11., 27. 11. 1880., 1. 12., 4. 12., 11. 12., 15. 12. 18. 12., 22. 12., 29. 12. 1880.; 8. 1., 19.1., 23. 2., 9. 11., 16. 11. 1881., 27. 2. 1882.)

Naša sloga, 17. 11., 1. 12., 16. 12. 1880.

Obzor, 15. 11. 1880.

Slovinac, 1. 12. 1880.

Smilje, 1. 12. 1880.

Sriemski Hrvat, 11. 11., 18. 11., 25. 11., 2. 12., 9. 12., 16. 12. 1880., 6. 1., 27. 1., 3. 2. 1881.

Syrmier Zeitung, 14. 11., 21. 11., 28. 11., 5. 12., 12. 12. 1880.

Vienac, br. 47, 1880.

Zastava, 14. 11., 16. 11. 1880.

Literatura

David E. ALEXANDER, „The L'Aquila Earthquake of 6 April 2009 and Italian Government Policy on Disaster Response“, *Journal of Natural Resources Policy Research* 2/4 (2010): 325–342.

„Antal David“, *Hrvatski biografski leksikon (1983–2025), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2025., Pristupljeno 1. 12. 2025.

Časopis za povijest Zapadne Hrvatske, XX./20., 2025.

Jan ASSMAN, *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

Ulrich BECK, *Risk Society: Towards a New Modernity*, London; Newbury Park; New Delhi: SAGE Publications, 1992.

Luc BOLTANSKI, *Distant Suffering: Morality, Media and Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Antun BRALIĆ, „Zadarsko novinstvo prema Istri i Rijeci pred Prvi svjetski rat“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 44 (2002): 188.

Asa BRIGGS, Peter BURKE, *A Social History of the Media: From Gutenberg to the Internet*, Cambridge: Polity Press, 2005.

Franjo BUČAR, „Harambašić o velikom zagrebačkom potresu“, *Revija društva Zagrebčana* 10/2 (1934): 317.

Franjo BUČAR, „Izvještaj o velikom potresu u Zagrebu dne 9. studenoga 1880.“, *Revija društva Zagrebčana* 11/7 (1939): 379-383.

Franjo BUNTAK, „Prije sto godina (1880) zadesio je Zagreb snažan potres – Pretisak iz časopisa Kaj br. 4 (1980)“, *Kaj: časopis za književnost, umjetnost, kulturu* 53 (2020): 63-72.

Lilie CHOULIARAKI, *The Spectatorship of Suffering*, London: Sage Publications, 2006.

Dragan DAMJANOVIĆ, „Organizacija obnove Zagreba nakon potresa 1880. godine“, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, 28/2 (2020): 268-283.

Dragan DAMJANOVIĆ, „Zagreb nakon potresa od 9. studenoga 1880. – sanacija građevina i izgradnja grada 1881. godine“, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 44/2 (2020): 9-28.

Dragan DAMJANOVIĆ, *Veliki zagrebački potresi*, Zagreb: Matica hrvatska, 2021.

Teun van DIJK, *Discourse and Power*, London: Palgrave, 2008.

„Dinko Vitezić“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Pristupljeno 28. 1. 2025.

Astrid ERLI, *Memory in Culture*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011.

Norman FAIRCLOUGH, *Media Discourse*, London: Edward Arnold, 1995.

Josip FARIČIĆ, „Otok Pag na starim kartografskim prikazima“, *Geoadria*, 8/10 (2003): 47-126.

Anamaria FRANCESCHI, „Antropocen, prekarijat, afektivne politike: potres na Baniji“, Diplomski rad, Sveučilište u Zadru, 2023.

Ante FRANIĆ, „Dva putopisca – zakašnjela Ilirca (Grgo Martić, Ivan Despot), *Radovi. Razdio filoloških znanosti* 19/11 (1980): 109-124.

Max HANTKEN VON PRUDNIK, *Das Erdbeben von Agram in Jahre 1880.*, Budimpešta: Gebruder Legrady, 1882.

Ladislav HEKA, „Nastanak Hrvatsko-ugarske nagodbe“, *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata* 9 (2017): 29-60.

Davorka HERAK, Marijan HERAK, „Seizmologija i fizika unutrašnjosti Zemlje“ u *Nulla dies sine observatione – 150 godina Geofizčkog zavoda u Zagrebu*, ur. Mirko ORLIĆ, Zagreb: PMF, 2011., 82.

„Hinko Hladaček“, *Hrvatski biografski leksikon (1983-2025), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2025. Pristupljeno 22. 1. 2025.

Josip HORVAT, *Povijest novinstva Hrvatske: 1771.-1939*. Zagreb: Stvarnost, 2003.

Boris ILAKOVAC, „Limitacija agera rimske Kiše (Cissa) na otoku Pagu“, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 30-31 (1997): 69.

„Ivan Despot“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2025., Pristupljeno 28. 1. 2025.

„Ivan Despot“, *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti 925-1925.*, ur. Emil LASZOWSKI, Zagreb: Hrvatski štamparski zavod, 1925.

Lotte JENSEN, Hanneke van ASPEREN, Adriaan DUIVEMAN, Marieke VAN EGERAAT, Fons MEIJER, Lilian NIJHUIS, „Appropriating Disasters. A Framework for Cultural Historical Research on Catastrophes in Europe, 1500–1900“, *Journal of Historical Geography* 76 (2022): 34–41.

Silva KALČIĆ, „Trauma i identitet u medijima, medijalizacija i konstrukt“, *In Medias Res: Časopis filozofije medija* 7/13 (2018): 1975–2017.

Igor KARAMAN, *Hrvatska na pragu modernizacije (1750-1918.)*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2000.

Časopis za povijest Zapadne Hrvatske, XX./20., 2025.

Mijo KIŠPATIĆ, "Prvo izvješće odbora za godinu 1883.", *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Matematičko-prirodoslovni razred* 4 (1884): 239–240.

Mijo KIŠPATIĆ, "Dvadeset i četvrto potresno izvješće za prvu četvrt godine 1906.", *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. 169 Matematičko-prirodoslovni razred*, 41 (1907): 1–54.

Mijo KIŠPATIĆ, "Prvo izvješće odbora za godinu 1883.", *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Matematičko-prirodoslovni razred*, 4 (1884): 249.

Mijo KIŠPATIĆ, „Potresi u Hrvatskoj“, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Matematičko-prirodoslovni razred*, 19 (1895): 1-94.

Korespondencija Rački=Strossmayer II, knjiga druga, ur. Ferdo ŠIŠIĆ, Zagreb: JAZU, 1929.

Krakov Zagrebu – Krakow Zagrzebiowi, prir. Magdalena NAJBAR-AGIČIĆ - Maciej CZERWINSKI, Zagreb: Srednja Europa, 2011.

Niklas LUHMANN, *The Reality of the Mass Media*, Stanford: Stanford University Press, 2000.a

„Kažimir Ljubić“, *Hrvatski biografski leksikon (1983-2025), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2025. Pristupljeno 22. 4. 2025.

„Narodni list“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, pristupljeno 22. 1. 2025.

„Naša sloga“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, pristupljeno 22. 1. 2025.

Iskra Alexandra NOLA, Jagoda DOKO JELINIĆ, Eugenija ŽUŠKIN, Mladen KRATOHVIL, "Potresi – povijesni pregled, okolišni i zdravstveni učinci i mjere zdravstvene skrbi", *Arhiv za higijenu rada i toksikologiju*, 64 (2013): 330.

Branko OSTMAJER, „Narodna stranka u Slavoniji i Srijemu 1883.-1903“, *Doktorska disertacija*, Hrvatski studiji, 2011.

Mervi PANTTI, „Journalism and Witnessing: Forms, Practices, and Social Functions“, u *The Handbook of Journalism Studies*, ur. Karin WAHL-JORGENSEN - Thomas HANITZSCH, New York: Routledge, 2019., 175–190.

Mervi PANTTI, Karin WAHL-JORGENSEN, Simon COTTLE, *Disasters and the Media*, New York: Peter Lang, 2012.

Krešimir PAVIĆ, „Đakovačke tiskare prije 1. svj. rata“, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 1 (1978): 91-97.

Mark PLATT, “Disasters and the Making of Modern Italy”, u *The Routledge History of Disasters*, ur. Jason P. THERIOT - David A. MCBRIDE, New York: Routledge, 2020., 115–132.

Martina PODBOJ, „Manipulacija u političkom diskursu – kritički pristup“, *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis* 5/5 (2011): 123–124.

Veselin SIMOVIĆ „Potresi na zagrebačkom području“, *Građevinar* 52/11 (2000): 637-645.

Nikša STANČIĆ, „Narodni preporod u Dalmaciji“, u *Društveni razvoj u Hrvatskoj: od 16. do početka 20. stoljeća*, ur. Mirjana GROSS, Zagreb: Liber, 1981.

Mijat STOJANOVIĆ, *Sgode i nesgode moga života*, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2015.

Mate SUIĆ, „CISSA PULLARIA - BAPHIUM CISSEINSE - EPISCOPUS CESSENSIS“, *Arheološki radovi i rasprave* 10/1 (1987): 188.

Gjuro SZABO, *Stari Zagreb*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1990.

Milan ŠENOA, *Moj otac*, Zagreb: Matica hrvatska, 1933.

Dragovan ŠEPIĆ, „O procesu integracije hrvatske nacije u Istri“, u *Društveni razvoj u Hrvatskoj: od 16. do početka 20. stoljeća*, ur. Mirjana GROSS, Zagreb: Liber, 1981.

Jaroslav ŠIDAK, Mirjana GROSS, Igor KARAMAN, Dragovan ŠEPIĆ, *Povijest hrvatskog naroda 1860-1914.*, Zagreb: Školska knjiga, 1968.

Filip ŠIMETIN-ŠEGVIĆ, Nikolina ŠIMETIN-ŠEGVIĆ, „Veliki potres“ i potresi na početku 20. stoljeća Zagreba“, *Hrvatska revija* 2 (2020): 9-17.

Stjepan ŠKREB, „Zagrebački potresi“, *Narodna starina* 8/20 (1929): 209-211.

Stanko Josip ŠKUNCA, „Enigma biskupije Cisse/Cesse“, *Vjesnik istarskog arhiva* 18 (2011): 331-344.

Stanko Josip ŠKUNCA, „Problem Cisse i njezine biskupije“, *Časopis instituta za crkvenu povijest* 27 (1991): 1-20.

Josip TORBAR, *Izvjestice o zagrebačkom potresu 9. studenoga 1880.*, Zagreb: JAZU, 1882.

Časopis za povijest Zapadne Hrvatske, XX./20., 2025.

Ćiro TRUHELKA, *Uspomene jednog pionira*, Zagreb: Izdanje hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda, 1942.

Mario TURKALJ, „Antisemitizam u Hrvatskoj na prijelazu 19. u 20. stoljeće“, Diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: 2020.

Vijesti hrvatskog geološkog društva, ur. Karmen FIO FIRI, 57/1 (2020): 6-7.

Franz WAHNER, *Das Erdbeben von Agram am 9. November 1880.*, Beč: K.K. Hof- und Staatsdruckerei, 1883.

Wesley WEHDE, Junghwa CHOI, Jae WON OH, „Politicizing Disaster: Examining the Effect of Ideology on Media Framing of the Itaewon Crowd Crush Disaster in South Korea“, *Risk, Hazards & Crisis in Public Policy* 16 (2025): 1–21.

Summary

POLITICAL DISCOURSES OF THE EARTHQUAKE: AN ANALYSIS OF REGIONAL NEWSPAPERS IN 1880

Nikola Ostojčić

This article analyses how Croatian newspapers constructed and politically instrumentalised the 1880 Zagreb earthquake, focusing on the ways in which a natural disaster was transformed into a discursive event embedded in ideological, national and moral frameworks. Drawing on a comparative qualitative discourse analysis of three newspapers (*Narodni list*, *Sriemski Hrvat* and *Naša sloga*) published between November 1880 and February 1881, the study examines how media narratives produced emotional, political and moral meanings rather than merely transmitting factual information. The analysis is grounded in the concept of the mediatization of disaster, understanding newspapers as active producers of meaning that framed the catastrophe through specific narrative strategies, emotional appeals and political interpretations. Particular attention is paid to the politicisation of empathy, whereby representations of victims, calls for solidarity and affective rhetoric were mobilised to legitimise political positions, strengthen national identities and discredit ideological opponents. The findings show that the earthquake was variously framed as a moral trial, a national trauma, a demonstration of loyalty or disloyalty to political authorities, and a symbolic opportunity to articulate Croatian, South Slavic and oppositional political agendas within the Habsburg Monarchy. Despite differences in political orientation and regional contexts, all three newspapers constructed the disaster as a field of ideological struggle rather than as a neutral humanitarian event. By situating Croatian press narratives within broader Central European patterns of nineteenth-century disaster reporting, the article demonstrates that natural catastrophes functioned as privileged sites for political communication, identity formation and collective memory production. The Zagreb earthquake thus emerges not only as a seismic but also as a media and political event whose meanings were actively negotiated through competing journalistic discourses, leaving a lasting imprint on later interpretations of catastrophe in public culture.

Keywords: *Zagreb earthquake of 1880; discourse analysis; media history; nineteenth-century history; political discourse*